Süleyman Mabedi'nin Yapımında Öncesinden Sonrasına… - 2

En Büyük Sır

Hiram Abif öldürülünce, dediğim gibi her şey allak bullak olmuştu.

Biz, Dionysos Zanaatçıları ve diğer tüm işçiler, hepimiz Mabet alanından uzaklaştırılmış, işsiz güçsüz bir halde, terk edilmişçesine bırakılmıştık.

Hiçbirimize herhangi bir bilgi verilmemiş, en ufak bir açıklama bile yapılmamıştı. Sadece ses çıkarmadan, susarak beklememiz tembih edilmişti, o kadar.

Susarak!

Niçin özellikle susarak?

Öyle ya, bunca insan birbiriyle konuşursa dehşetli bir uğultu kaplasa gerekti ortalığı. Oysa Kral Süleyman başından beri buralarda sessizlik istemişti.

Birkaç gün geçti.

Neyi ve niçin beklediğimizi bilmeden, hiçbiur iş yapmadan, sadece yiyip içerek geçirmekte olduğumuz o günlerden birinde öğlene doğruydu. Amaçsız ve hedefsiz, dolanıp duruyordum.

Belki kimilerinin arayıp da bulamayacağı bir şeydir ama ben alışmamıştım böyle aylak aylak dolanmaya. Çok sıkılıyordum.

Acaba kendi kendime, sessiz sedasız yapacak bir şeyler bulamaz mıydım?

Tam böyle düşünürken, karşımda Ustam Akizar beliriverdi.

Bir süredir göremiyordum onu çünkü Mabedin yapımından alınmış, Kral Süleyman'ın sarayında görevlendirilmişti. Ben ise kendime henüz yeni bir ekip kuramamıştım.

Birdenbire içimi hoş bir duygu kapladı.

Ancak ben daha tek bir sözcük olsun edemeden, onu görmekten ötürü ne kadar sevindiğimi falan söyleyemeden, gayet ciddi bir tavırla, üstelik âdeta sitem edercesine, beni bulmakta hayli güçlük çekmiş olduğunu belirtip, koluma girdi. Çok önemli bir iş çıktığını, hiç kimseyle konuşmamam gerektiğini söyleyip, neredeyse sürükleyerek diyebileceğim bir şekilde çekiştirerek, beni Mabet alanına doğru götürdü.

Tamam, bir iş çıkmış olmasına sevinmiştim ama bu garip tavrından ötürü *«Ustam, ne oluyor?»* diye sormaktan da kendimi alamadım.

Yanıt olarak, *«Sus! Hiçbir şey sorma. Sadece yürü.»* demekle yetindi.

Sus!

Mabedin dış avlu kapısının önünde nöbet tutan bekçilere eliyle beni göstererek işaret etti. Bana da *«Adoniram seni istiyor. Hemen git. İç avluya gir. Orada, Mabedin kapısındaki İkiz Sütunların önünde seni bekliyor olacakmış.»* dedi.

Mış!

Çok şaşırmıştım. Ustam Akizar herhalde doğru söylüyordu ama Adoniram'ın beni çağırtmasına hiçbir anlam verememiştim. Yaptıracağı bir iş için bir duvar ustasına gerek görmüş, bunu Ustam Akizar'a iletmiş, o da beni bulmuş olsa gerekti.

Fakat hayır! Öyle olamazdı. Akizar beni çok aradığını söylemişti. Demek ki herhangi bir duvar ustası değildi çağrılan.

Bunun düşünsem de bulamayacağım olası gerekçesini düşünmeme fırsat kalmadı.

Dış avlu kapısının önünde, üstlerinde zırh, ellerinde kılıç, dimdik duran iri kıyımlı iki bekçi vardı. Akizar Ustam bekçilerin tam karşısına geçti; bir elinin işaret parmağıyla başımı gösterdi; Sonra beni arkamdan kapıya doğru hafifçe itti ve bu arada *«İlerle.»* diye fısıldadı.

Ben kapıya yaklaşınca bekçilerden biri öne doğru çıkıp hiçbir şey demeden elini uzattı.

Bir an, kısa bir an düşündüm neden böyle yaptığını ama ne istediğini anlamakta da gecikmedim.

Bekçinin elini sıkıca kavrayıp, kullanımı pek seyrek olsa da ustalığa yükselmiş olduğum gün öğrendiğim tarzda uzattığı eli kavradım.

O anda öyle yapmak gerektiğini düşünmüştüm. Anlaşılan doğru düşünmüşüm.

Bekçi yine bir şey söylemedi; sadece *"geçebilirsin"* gibisinden başını salladı, o kadar.

Ben geçerken önceki yerini aldı; kapının yanına dikildi put gibi. Öteki bekçi yerinden kıpırdamadı bile.

Eşiği geçip dış avluya girdiğimde, önüm sıra iç avlunun ön kapısına doğru yürüyenler gördüm; üç kişi. Ancak hep birlikte yan yana değil, aralıklı olarak art arda yürüyorlardı.

Ustam Akizar, Adoniram'ın beni beklediğini söylemişti. Sahiden bekliyorsa, anlaşılan tek beklenen ben değildim. Ustam bunu bilmiyor muydu? Kim bilir, belki biliyordu da söylemeyi gereksiz bulmuştu. Hem söyleseydi de ne fark ederdi ki!

İç avlunun ön kapısı da tutulmuştu. Orada da iki bekçi vardı. Öncekiler gibi zırhlı değilseler de birer kılıç taşıyorlardı ellerinde...

Oraya vardığımda, önüm sıra yürüyenler durmuş, bekliyordu; bekletiliyorlardı. Ardımdan iki kişi daha geldi.

Hepimiz altı kişi olmuştuk. Üçünü önceden tanıyordum; onlar da benim gibi genç ama deneyimli ustalardandı. Diğer ikisini daha önce görmemiştim.

İstekleri üzerine bu koruyucular ile yine yöntemine uygun olarak bu kez ustalara özgü parola alış verişini yaptık; sırayla, teker teker, kulaktan kulağa fısıltıyla... Bu işlem aslında ustaların toplandığı Orta Bölme'nin girişinde yapılırdı ama şimdi burada koşullar farklı görünüyordu.

Tüm bu alış verişler sırasında başka hiçbir şey konuşmadık. Diğerleri de benim gibi susmak gerektiği üzerine tembihlenmişti anlaşılan.

Son koruyucu her birimizi sırayla salıverip iç avluya yönlendirirken, sağ elinin iki parmağını bitiştirip dudakları üzerine koyarak, bir kez daha susmamız gerektiğini anımsatmıştı.

Hani işaret parmağını dudak üzerine koyarak bir susma işareti verilir ya!.

Ancak tek değil iki parmak birden... Anlamı herhalde «Çok sus!»

İç avluya girip, şimdi hep birlikte Mabede doğru ilerlerken, sağda ve soldaki diğer iki kapının ardında karartılar olduğunu fark ettim. Belli ki oralarda da bekçiler ya da koruyucular vardı.

Bu bekçi ve koruyucular da bizim gibi birer usta mıydı acaba?... Ustalara özgü o çok gizli tuttuğumuz parolayı nasıl biliyor olabilirlerdi? Yoksa bu bilgi, sadece buradaki görevleri gereği onlara özel olarak mı verilmişti?

Hem niçin buradaydılar? Kimdi bunlar? Hiçbirini daha önce görmemiştim.

Kim bilir, belki de asıl işleri başkaydı. Belki ustadan da öteydiler.

Nitekim sonradan şu son düşündüğümün doğru olduğunu öğrendim. Onlar birer Harodim üyesiymiş; burada yapılacak iş çok önemli olduğundan, koruma görevini doğrudan kendileri üstlenmişler.

Peki, burada, henüz yapımı tümüyle bitmemiş olan Mabet alanında böyle sıkı güvenlik önlemlerinin gereği neydi? Hiram Abifin öldürülmüş olması böylesini mi gerektirirdi? Hem ustalara özgü şu yenilenmiş parolayı istemenin ötesinde bir inceleme yapmamışlardı. Neden?

Ustalara özgü yenilenmiş parola... Asıl önemli olan o muydu acaba?

Bütün bu soruların hepsinin yanıtı Adoniram'da olsa gerekti. Ancak ortalıkta görünmüyordu. Bekledik, soru işaretleriyle karışık göz kaş hareketleri yaparak ama hiç konuşmadan... Adoniram az sonra Mabedin içinden çıktı. Onu görünce her nedense yan yana diziliverdik. Merdivenlerden koşar adım inerek yanımıza geldi. Her birimizin teker teker hatırını sordu. Demek konuşma yasağı buraya kadardı.

Bizi çok önemli bir görev için çağırttığını söyledi. Dediğine göre burada çok önemli olduğu kadar da çok gizli bir iş yapacaktık. İşimiz çabucak bitebilir ama günlerce de sürebilirdi. İş süresince hep burada kalacak, hiç dışarı çıkmayacaktık. Buraya bizden başka hiç kimsenin girmemesi için gerekli önlemler alınmıştı. Burada kaldığımız sürece olası tüm ihtiyaçlarımız sağlanmıştı. Barınmak üzere ustaların toplantılarını yaptığı Orta Bölme'yi kullanabilecektik.

Bize bu bilgileri verdikten sonra birbirimizle tanışmamızı istedi. Sırayla herkes kendini kısaca tanıttı. Benden başka kimler vardı bakın:

Ahşap işleme ustası ve marangozların başı Stolkin. Onu Adoniram dışında hiçbirimiz önceden tanımıyordu çünkü bizim çalıştığımız inşaat alanına hiç gelmezdi.

Kemer ve çatı kurma ustası Beniyah... Tanıdıklarımdan biriydi o; her zaman ortalıktaydı çünkü kapı ve pencerelerin yapımı nedeniyle kemer işi hiç bitmezdi. Oradan oraya koştururdu.

Meslektaşım, duvar örme ustası Yosafat...

Değerli madenleri işleme ustası Gareb. Hayret bir şey. Adını çok duymuştum, üstelik mabette madeni işlerin yapımı çoktan başlamıştı ama hiç karşılaşmamıştık.

Ve. Sıkı durun. Eski dostum, hemşerim, bana Kudüs'e gelmeyi ilk öneren kardeşim, taş yontma ve işleme ustası Selek. Onu epeydir göremiyordum, çalışmalarını mabet alanından hayli uzakta yürüttüğü için.

Tanışma faslı sona erince, Adoniram şöyle dedi: *«Her biriniz burada bugüne dek üstünüze düşenleri görev bilinci, bağlılık ve özveriyle çalışarak yerine getirdiniz. Çoğunuz işlerini bitirmek üzereydi.»*

Bir süre durdu. Düşündü. Sonra devam etti:

«Ancak biliyorsunuz ki, üç kalfa, henüz öğrenemediğimiz, bir türlü anlayamadığımız bir nedenle Başmimarımız Hiram Abif Usta'nın canına kıydı. Aslında bu da kesin bir bilgi değildir ve şimdilik onlar sadece zanlıdır. Henüz yakalanamadılar. Yaptıkları kanıtlandığı zaman suçlu sayılacaklardır. Bu olay hepimizi hayli sarsmış olsa da Mabedin yapımını bitirmek zorundayız. Fakat daha önce başka işlerimiz var. Zaten siz de bunun için burada bulunuyorsunuz.»

Bir süre daha durakladı. Ne diyeceğini ya da nasıl söyleyeceğini düşünür gibiydi. Sonra, derin bir nefes alarak, görevimizin çok gizli olduğunu, bunu hep birlikte yapacağımızı, buradaki güvenlik önlemlerinin de bunun için alınmış olduğunu belirtip, *«Her ne pahasına olursa olsun burada göreceğiniz ve öğreneceklerinizi en büyük sır olarak titizlikle koruyup saklayacağınızı, yaşamınız boyunca bu konuda dudaklarınızı hep mühürlü tutacağınızı biliyorum.»* dedi.

Ne demek istediğini daha iyi anlatmak ister gibi, o da bir elinin işaret ve orta parmağını dudakları üstüne koyup o "çok susma işareti"ni yaptı ve öylece durup yüzümüze baktı.

Biz de, altımız birden, sözleşmişçesine onun gibi yaptık. Bir süre öyle durup bekledik.

Neden sonra Adoniram, *«Ben sizin sadece bilgili ve yetenekli, özverili ve bilinçli bir bağlılıkla donanmış olduğunuzu değil, onur sahibi ustalar olduğunuzu da biliyorum. Nitekim onurunuz size vereceğim sırları saklayacağınızın güvencesidir.»* dedikten sonra yere oturup bağdaş kurdu.

İsteği üzerine biz de çevresine çöreklendik.

Hiram Abif'in Takısı

Adoniram, ortalıkta hiç kimse olmamasına karşın hayli alçak bir sesle, âdeta fısıltıyla konuşuyordu.

«Kimileriniz Hiram Abif Ustamızın her zaman boynunda halkalı bir zincire bağlı üçgen biçiminde bir takı taşıdığını bilir.» diye başladı.

Ben biliyordum. Çünkü birkaç kez görmüştüm. Sanırım altındı. Pek önemsememiştim. Mimar olduğu için böyle bir takı kullandığını düşünüp geçmiştim.

Adoniram, Hiram Abif Usta'nın öldürüldükten sonra gömülmüş olduğu yer keşfedilip cesedi çıkarıldığında o takıya rastlanamadığını, çok arandığını fakat hiçbir yerde bulunamadığını söyledi. Onu öldürenlerin takıyı çalmış olduğunu düşündüklerini, bu cinayeti belki de bunun için işlemiş olabileceklerini ekledi.

Gerçi ben size daha önce o üç kalfanın Hiram Abif Usta'yı niçin öldürdüklerini ya da ölümüne neden olduklarını anlattım ama o anlattığımın sonradan edinilen bir bilgi olduğunu da belirtmiştim. Mabedin önünde Adoniram ile biz altı usta arasındaki bu söyleşi sırasında henüz Hiram Abif'in başına gelenin gerekçesi ve neler olup bittiği bilinmiyordu. Çok sonra öğrenilecekti.

Tamam da ötesi bir altın takıydı çalınan. Kuşkusuz değerliydi. Anımsayabildiğim kadarıyla şöyle avuç içine tam oturabilecek boyda irice bir şeydi. Ancak Hiram Abif'in ölümünün, öldürülmüş olmasının yanında bu kadar da önemli miydi?

Önemliymiş!

Adoniram'ın dediğine göre, biz ve bizimle birlikte diğer herkes Hiram Usta'nın boynunda o takının hep arka yüzünü görürmüşüz. Ön yüzünü içe dönük olarak takarmış. Orada ise çok önemli ve gizli bir bilgi yazılıymış. Bu bilgiyi sıradan kimselerin bilmemesi hatta görmemesi bile gerekirmiş. Bu bilgi, ancak onun gibi üstün düzeyde bir mimar olan kişilere verilebilirmiş. Yanlış kişilerin eline geçmemesi zorunluymuş çünkü bu çok tehlikeli olurmuş.

Madem öyleydi, Hiram Abif Usta da sağlığında niçin bu bilgiyi öyle boynunda ulu orta taşıyıp duruyordu ki?... Güvenli bir yere saklayamaz mıydı sanki?

Benim o anda bu düşündüğüm de boş. Nereden bilebilirdi ki başına böyle bir olayın geleceğini? Yıllardır buradaydık. İşçiler arasında kimi zaman uyuşmazlık çıkardı ama böyle saldırı tarzında bir olaya hiç rastlanmamıştı.

Bu dehşetli bir sırdı; takının ön yüzündeki yazının ne olduğu bilinmese de çok özenle saklanması gereken bir sır.

Adoniram bunu bize açıklamaktan kaçınmadığına göre hepimize çok güveniyordu. Yoksa şöyle mi demeli: Biz, altı usta, bir de Adoniram bu sırı paylaşmak üzere seçilmiştik; bize güveniliyordu.

Bu durumda yapmamız gereken, bu güvene yaraşır olmaktı çünkü anlaşılan o ki, biz artık sıradan birer usta olmaktan çıkıyorduk.

Acaba gerçekten öyle miydi?

Adoniram, buradaki çok önemli ve gizli görevimizi yerine getirirken, öte yanda gerek iç gerekse dış avlunun kapısı başında sürekli olarak nöbet tutulmakta oluşuna karşın gözümüzü dört açmamız gerektiği konusunda bizi uyardı.

O esnada kafamdan şöyle düşünceler akıp geçti:

Toplum içinde yaşayan insan, gerek kendisine gerekse başkalarına güvenmelidir. Elbette düşünülerini öncelikle kendi bilgi birikimiyle ölçer. Bu ölçmenin sonunda doğru düşünmekte olduğunu sanabilir. Bunun gerçekten öyle olup olmadığını anlayabilmek için, aynı konuda başkalarının ne düşündüğünü de bilmelidir. Kaldı ki, görüşüne başvurduğu kişiler de yanılabilir.

Paylaşılan düşünülerin doğruluğu, ancak bilimsel nitelikli bilgi desteğiyle sağlanır. Çünkü her bilgi görelidir ve geliştikçe bütünlüğünün doğrultusunda ilerler.

Adoniram yüzümüze bakıyordu. Ne demek istediğini kavramış ve görevi üstlenmeye hazır olup olmadığımızı anlamak ister gibiydi.

Hiçbirimizden ses çıkmıyordu.

Öylece, tam bir sessizlik içinde bir süre geçti. Aslında pek uzun olmasa da bana çok uzunmuş gibi gelen bir süre.

Sessizliği bozan yine Adoniram oldu. *«Suskun kalmanız, görevi benimseyerek üstlendiğiniz anlamına mı gelir?»* diye sordu.

Bunun üzerine Selek atılarak, *«Ben, buradaki sırları kesinlikle ve sonsuza dek koruyacağıma, bana verilecek görevi elimden geldiğince yerine getireceğime, kendi özgür buyrultumla ve onurum üzerine söz veririm.»* dedi.

Bunlar, doğaçlama, durup dururken, birdenbire edilebilecek sözler miydi?... Olamaz. Selek bunları az önceki sessizlik sırasında zihninde tasarlamış olsa gerekti.

Hemen ardından bir de şunu ekledi: *«Biz, buradaki ustalar, birbirimize içtenlikle bağlanacağız. Ortak gücümüzü bu bağlılık sağlayacaktır.»*

Sanki hepimizin adına konuşmuş gibiydi ama olsun. Ne zararı vardı ki?

Üstelik bunun üzerine hepimiz birden sanki bir buyruk almışçasına, onun vermiş olduğu sözü kendi tümcelerimizle, benzer tarzda yineledik.

Bunun üzerine Adoniram, *«Olabilir ama söz verip de sonradan sözünde durmayan çok görülmüştür. Hem ben sizden herhangi bir şey için söz vermenizi istemedim. Bunu siz kendi buyrultunuzla, sizden istenmeden, üstelik bir kapsam getirilmeden yaptınız. Bu, her birinizin kendi öz varlığına dayanarak söz verdiğini gösterir.»* dedi.

Doğru!...

Ekledi: *«İnsanın kendi kendisine vermiş olduğu bir söz, başkalarına vermiş olduğu birçok sözden daha değerlidir. Belki bir sözle başkalarını oyalar ya da kandırır ama kendisini asla kandırmamalıdır. Bunun ölçütü, insanın başkasına karşı olduğu gibi hatta başkasından önce kendisine karşı içtenlikli ve dürüst olması, kendi kendisini kandırmamasıdır.»*

O da doğru!

Peki ama bir şey benim kafamı kurcalayıp duruyordu. Bizim buradaki görevimiz neydi? Hiram Abifin takısının çalınmamış olabileceğini de düşünerek onu bulmak için aramaya mı girişecektik, yoksa katillerin -daha doğrusu zanlıların- onu çalmış oldukları kaygısıyla yakalamak için peşlerine mi düşecektik?

Peşlerine düşülecekse, bunu kolluk güçlerinin yapması daha doğru olmaz mıydı?

Hayır, çünkü o takıyı kolluk güçleri ele geçirecek olursa, sözü edilen arka yüzünü, oradaki yazıyı görmemeleri gerekirdi. Onlara bu bağlamda ne denli güvenileceği bilinemezdi.

Takıyı her bir yeri didik didik arayarak bulmaya çalışacaksak da aynı şey.

Hem nerede arayacaksın ki?... Burada, mabet alanında mı?... Koskocaman taş döşemeli bir alan işte. Hiram Usta'nın bunun neresinde öldürülmüş olduğu, yerde hâlâ duran izlerden belli. Kral Süleyman buranın şimdilik yıkanmamasını buyurmuş. Takıyı almış olsalar, onu burada, belki şu malzeme yığınlarının altında falan saklayıp bırakmazlardı ya!... Alıp götürmüşlerdir.

Konu, bu düşündüklerimin hiçbiri değilmiş meğer. Üstelik en büyük sır da o değilmiş meğer!... Ah benim şu aceleci kafam!

Görev

Adoniram bize buradaki görevin sadece çok önemli ve çok gizli olmakla kalmadığını, zorluğu ve ağırlığı bakımından da göze alınması gerektiğini söyledi. *«Ağır ve zor bir işe katlanmaya hazır olmayan, ayrıca niteliğini önceden bilmediği bir yükün altına girmek istemeyen varsa hemen ayrılabilir.»* dedikten sonra bir kez daha yüzümüze baktı.

Bir kez daha sessizlik.

Bizden yine hiç ses çıkmayınca, bu kez açıkça *«Gitmek isteyen var mı?»* diye sordu.

Olmadığı belliydi. Bize böyle bir sır emanet edildikten sonra, hangi birimiz bu işin sonrasından çekinerek bırakıp gitmeyi düşünebilirdi ki? Sonrası her ne ve her nasıl olursa olsun!...

İnsanı istemediği, inanmadığı gönül vermediği bir işi yapmaya zorlamanın hiçbir yararı olmaz. Herhangi bir baskı, duygusal etkileme, zorunlu tutma ya da güç kullanma ile yaptırılan bir işin, beklendiğince, umulduğunca başarılı, iyi ve güzel bir tarzda yerine getirileceğinden kuşku duyulur.

Hiç kimse, gücünün yetmediği, çok istese de yapamayacağı, yetenekleri ya da olanakları elvermediğinden ötürü beceremeyeceği bir işi de üstlenmemelidir. Böyle işler yapmaya kalkışması, başkalarından önce kendisini kandırması demektir.

Burada yapılacak iş ise her ne olursa olsun başarabilirdik. Başaramayacak olsak, buna güvenilmiş olmasa, seçilip buraya çağrılmazdık.

Sustuk!

Hiçbir şey söylememek gerektiğinde olduğu gibi, bir şey söylemek gerekmediği zaman da susmasını bilmek, erdemli olmanın göstergelerinden biridir. Fakat konuşmanın ya da anlatmanın bir yararı olacaksa, kişi bildiğini ve düşündüğünü söylemeli. Bunu yapmazsa, bilgi ve düşüncelerini salt kendine saklamanın yanılgısına düşer.

Görevin eş güdümle, paylaşılarak yerine getirilmesi gerekliyse, bundan bir ortak yarar bekleniyorsa, bilgi ve düşünüler öncelikle ortaya serilmelidir.

İnsan neyi yapabileceğini, nasıl ve hangi ağırlıktaki bir yükü taşıyabileceğini bilmeli, bunu deneyerek doğrulamış olmalı, fakat edinmiş olduğu bu bilgi ve deneyimle yetinip kalmamalıdır. Gerekince, daha önce yapmamış olduğu hatta nasıl yapılacağını bilmediği bir işi üstlenmeye, kaldırabileceğini bildiği yükten daha ağırını da kaldırmayı denemeye girişmek üzere yürekli olmalıdır. Yoksa olduğu yerde çakılıp kalır; ne kendi gelişimini sağlayabilir ne de evrimsel doğrultudaki toplu ilerlemeye bir katkıda bulunabilir.

Ben yine böyle düşüncelere dalmışken, Adoniram bir sözüyle beni kendime getirdi: *«Hadi bakalım, kalkın. İşimizi görmeye hazırlanalım.»*

Kalktık.

Önümüze düştü. Mabedin dışındaki merdiveni hızla tırmandı.

O iki görkemli bronz sütunun arasından geçerken hafifçe sağa doğru yöneldi; o yandaki sütunu eliyle âdeta okşarcasına yokladı.

Bunu niçin yaptı bilemem. Bana sanki Hiram Abif'in anısını yaşatmaya çalışıyormuş, ona sevgisini iletiyormuş gibi geldi. Buradaki her şey, tüm bu mabet bir bakıma Hiram Abif'in yapıtı sayılırsa da işte o iki görkemli bronz sütun tümüyle ondan kalmaydı; bunun tartışması yok!

Her birimiz, Adoniram'ı izlerken, o sütunu, öyle yapılması gerekiyormuş gibi şöyle bir yokladık.

Adoniram mabedin ön bölmesine girdi. Biz de arkasından.

Aramızda daha önce hiç işi düşmediği için buraya girmemiş olanlar da vardı. *"Belki Adoniram burada önce onlara bu ön bölmenin gelecekteki işlevini anlatacaktır."* diye düşünüyordum. Fakat o herhangi bir açıklama yapmadan önümüz sıra "iç bölme"ye doğru yürüdü.

Yürümekle kalmadı. Perdesini yana çekerek açtı.

Olmayacak iş!

Önce bir duraksama geçirdim. Ön bölmede çalıştığım sırada özellikle görevli kişilerden başka hiç kimsenin iç bölmeye girmeye hatta orasını görmeye bile yetkisi bulunmadığını, Mabedin yapımı henüz bitmemiş olsa da bunun kesinlikle yasak olduğunu biliyordum.

Diğerleri de şaşırmıştı. Elbette; çünkü benim bildiğimi onlar da öyle biliyordu.

Fakat anlaşılan şimdi durum başka türlüydü.

Adoniram, ben dahil kimilerimizin ne düşündüğünün farkına varmış olsa gerek ki, eliyle *"Aldırmayın, peşimden gelin! "* der gibi bir işaret yaptı.

Onu izledik.

İç Bölme

Burası, penceresiz bir yerdi. Ön bölmeye oranla hem daha dar hem daha alçak tavanlıydı. Hayli loş sayılırdı. Buna karşın dışarıdan süzülen ışıkla daha önce ön bölmede çalışırken farkına varmış olduğum o sandık gibi nesne, en önde durduğu için belirgin bir şekilde gözümü aldı. Üzerine ışık vurunca, ahşap gövdesinin çepeçevre altın plakalarla kaplı olduğu anlaşılıyordu. Her iki yanında halkalara geçirilmiş uzun birer ahşap kol vardı; belli ki bunlar taşınması için yapılmıştı. Üzerine ise som altından birtakım kanatlı yaratık heykelcikleri konmuştu.

Gerçi beni ilgilendirmezdi; ötesi ben burada bir Dionysos Zanaatçısı, bir duvar ustasıydım, görevim bitince de kendi ülkeme dönecektim ama şunu düşünmekten de kendimi alamıyordum:

İrkildim.

Bunlar da neydi böyle?..

Bana göre, birer puttu.

Hani burası tüm dinlere ve inançlara açık olacaktı? Hani birinin ötekini etkilememesi bakımından buraya hiçbir put sokulmayacaktı?

Bize daha önce söylendiğine bakılırsa; bu mabet hizmete açıldığı zaman burada herkes vicdanının yargısı uyarınca benimsemiş olduğu inançlarında kesinlikle özgür olacaktı. Belki kimisinin inançları gereği birtakım dogmaları bulunabilirdi; vardı da elbette ama burada hiçbir şey, hiçbir düşünü ya da kavram hiçbir koşulda ötekinden üstün olmayacak, putlaştırılmayacaktı. Burada hiçbir duygu, düşünü ya da kanı kesin ve değişmez, değiştirilemez niteliklere bağlanmayacaktı. Burada hiç kimsenin kendi bireysel inançlarına özgü düşünüleri, eğilimleri, dogmaları ve putlarıyla başkasını etkilemeye ya da yönlendirmeye kalkışmasına meydan verilmeyecekti.

Oysa bu sandığın üzerindeki heykelcikler açıkça birer putu andırıyordu işte. Hiç böyle şey olur muydu? Olabilir miydi?

Adoniram çok zeki bir mimar ustaydı. Yüzümden sanki düşüncelerimi okumuş, kaygımı anlamıştı. *«Dert etme Yoapert... Daha sonra nasıl olsa onları sökeceğiz. Ancak seni çok rahatsız ettiyse kırıp atarsın.»* dedikten sonra, *«Zaten asıl önemli olan o sandık ya da üstündekiler değil, içinde bulunanlar... Bu ülkenin halkı buna "Ahit Sandığı" diyor. O üstünde görmüş olduğun ve anlaşılan seni tasalandıran heykelciklere de "Kerubim" diyorlar.»* diye bir açıklama yaptı.

Karşı çıkma gereğini duydum. Adoniram buna bir şey demezdi.

«Peki ama hani bu mabet tüm inançları kapsar olacaktı? Bu durum çelişki yaratmıyor mu?»

«Haklısın; ilk bakışta öyle görünebilir.» diye yanıtladı Adoniram, *«Bu gördüklerini sadece belli bir inanca özgü olarak nitelersen öyle. Fakat o hayli dar bir görüş açısından bakmak olur hatta biraz ön yargılı... Oysa daha geniş kapsamlı düşünürsen, bunları öyle alışılagelmiş tarzda put ya da sadece bu ülke halkının çoğunluğunun inançlarına özgü öğeler değil, birer simge olarak değerlendirirsen, simgesel anlamlarını kavramaya çalışırsan, çok daha geniş açılımlar elde edebilirsin.»*

Demek Ahit Sandığı!.

Tam bunun kimler arasında yapılmış nasıl bir "ahit" olabileceğini düşünüyordum ki, Adoniram ileriye doğru geçip, orada bulunan ve dışarıdan bakılınca geride kaldığı için daha önce dikkatimi çekmemiş olan bir nesnenin üzerindeki örtüyü kaldırdı.

Ortaya adam boyu yüksekliğinde bir şamdan çıktı. Yedi kollu bir şamdan.

Bu tek kandilin verdiği ışık tüm iç bölmeyi hayli aydınlattı. Gerçi *"Mum dibine ışık vermez"* denir ama bu şamdanın tek bir kandilinin verdiği ışık, her nasılsa gövdesinin de üzerine düşüyor, dalga dalga ışıltılar oluşturuyordu. İşte o zaman, İç Bölme'nin ortasında, üzerinde yine kara bir örtü serili büyük bir kütle bulunduğunu fark ettim.

Bu koskoca şamdanın som altından yapılma olduğu belliydi. Kapakları kapatılmış durumda olan tüm kandilleri yakılacak olsa, herhalde insan gözü bunun saçtığı ışığa dayanamazdı.

Adoniram şamdanın kapaklarından birini açarak, koynundan bir kav çıkarıp çakmak taşıyla tutuşturdu; şamdanın kandillerinden birini yaktı

Buradaki her şeyde olduğu gibi, bu şamdanda da -olağanüstü büyüklüğünün ötesinde- bir farklılık vardı. Daha önce hiç bu kadar güzel, böyle etkileyici bir şamdan görmemiştim. Üstelik mumu ya da fitili olmadan yanabiliyordu?

Gareb hepimizden yürekli çıktı. İç Bölme'ye girdi. Usul usul şamdana yaklaştı. Yukarıdan aşağı süzdü. Adoniram'a «*Dokunabilir miyim*?» diye sordu.

«Elbette!» diye yanıtladı Adoniram, *«Hepiniz buradaki her şeye dokunabilirsiniz. Zaten daha sonra dokunmaktan fazlasını yapacaksınız.»*

Şamdanı eliyle baştan aşağı sıvazlayan Gareb, hayranlığını yansıttı: *«Fakat bu tek parça. Hiç ek yok. Kim, nasıl yapabilmiş ki bunu böyle? Dehşetli bir işçilik... Bir başyapıt bu.»*

Bir nesneye herkes kendi uzmanlık alanından bakar. Ben ve ötekiler, bu şamdanın som altın ve tek parça olduğunu anlasak da değerlendirilmesini Gareb'in bakış açısıyla yapamazdık.

Doğanın kendine özgü bir devinimi, verimliliği, gidiş gelişi, dönüşümü, kendi kendini sürekli olarak yenileyişi var. Bu süreklilik ve yenilenme olgusu, birçok öğesinde bütünlüğe oranla hiç de uzun zamanda olmuyor ama bir insanın ortalama yaşam süresine oranla kolayca farkına varamayacağı bir süre içinde gerçekleşiyor.

Bitkilerin değişimi çok daha belirgin... Öyle ki, birçoğu doğrudan mevsimlere bağlı yenilenmeler sergiliyor. Birçoğu da sanki kendi kendini yok ediyor ama yerine benzerlerini bırakıyor. Bu, doğanın ölümsüzlüğünün göstergesinden başka ne olabilir?

İnsan, önceleri doğanın kendisine egemen olduğunu, kendisini doğanın tutsağı hatta kölesi sanıp, onu tanrılaştırarak tapınmaya yönelmiş. Sonra yarattığı bu tanrının kendisine karşı olduğunu sanıp, bu kez onunla boğuşmaya, ona üstün çıkarak egemenliği eline geçirmeye kalkışmış. Ancak, bir kez tanrıyı yaratmış olduğundan, üstelik ondan cayamadığı için, bu kez onu başka yerlerde, evrenin uzanamadığı ve hiçbir zaman uzanamayacağını sandığı boyutlarında aramaya başlamış. Değişik amaç ve gereksinmeleriyle çok sayıda tanrı oluşturması da bu bakımdan bir şey değiştirmemiş.

Doğa insandan üstün çünkü insan ölüp gidiyor ama doğa ölümsüz. Buna bir çare bulmak isteyen insan, doğa ile tanrıyı özdeşleştirmiş.

Beri yanda doğaya egemen olduğunu sanan insan, kendine bu egemenliği sağlamış olan etkenin, edindiği bilimsel nitelikli bilgi olduğunu göz ardı ederek, belki de farkına varamadığından onu kıskanmaya başlamış. Ölümsüzlüğünün peşinde koşar olmuş.

Bunun için kimileri insanın "beden" ve "ruh" diye birbirini bütünleyen iki öğeden oluştuğu varsayımına kapılmış. Öyle ki; beden ölümlü olsa bile ruhun ölümsüz olacağı inancıyla kendisini avutmaya girişmiş.

Avunma insana bir geçici mutluluk sağlayabilir ama bilimsel yöntemle bu varsayımın kökünden yanlış olduğu kanıtlanacak olursa, çöküntüye uğramaktan sakınamaz. Bilimin bunun tersini de henüz kanıtlayamamış olması, insanın işine geliyor; ona kolaylık sağlıyor; biraz da huzur. Ancak o sağlanan huzurun da sahte olduğunun farkında değil insan. Farkında olmak da istemiyor zaten.

İnsan için "ölümsüzlük" vardır belki fakat bunu birtakım varsayımsal kavramlarda aramanın anlamı yoktur; herhangi bir yararı da olmaz.

Ağaç, kendini doğanın yasalarıyla yeniler. En açık örneği yapraklarını değiştirmesinde, benzerlerini oluşturmak üzere tohum verişinde izlenir.

İnsan da doğanın bir öğesidir. Bu oluşumdan kendi payını alır. Ancak sürekli olarak kendini yenileyerek ölümsüzlüğünü koruyan tek tek her bir "insan" yani "kişi" olamaz; bireyin kendini beğenen bir tutumla öğündüğü kendi soyu da olamaz.

Nitekim "ölümsüz" olan genelde ağaç hatta akasya gibi belli bir ağaç bile değildir. Ölümsüz olan, tümünün hep bir arada oluşturduğu ormandır; daha doğru bir deyişle doğanın bütünüdür. İnsanın bundaki payı, diğer insanlarla birlikte oluşturduğu, kendisinin de içinde yer aldığı bir bütünün, "insanlık bütünü "nün ölümsüz oluşudur.

Bu bütün içinde bireysel boyuttaki bedensel ölümden sonra yaşamın sürekliliğini sağlayan etken, çoğu kimsenin sandığı gibi kişinin çocukları ve onların çocukları yani soyunun sonrası değil, ardında bıraktığı anılar ve yapıtlardır.

Gözlerimi yedi kollu şamdanın etkisinden kurtarıp, çevreyi biraz daha dikkatle inceleyince, aslında iç bölmenin henüz bitmemiş, yer yer yapısal eksiklerinin olduğunu fark ettim.

Karşılaştığımız birçok olayın içinde bazısını çok önemseyip üzerinde durur, bazısını göz ardı ederiz. Hiç ilgilenmediklerimiz bile olur. Oysa göz ardı ettiğimiz ya da ilgi göstermediğimiz bir olay ya da olgu, bilmediğimiz ya da hiç beklemediğimiz önemli bir işlevi yerine getirmekte olabilir.

Evrendeki hiçbir şeyin "önemsiz" ya da "gereksiz" olduğunu söyleyemeyiz. Önemsizlik, ancak ona kendi değer yargılarımız uyarınca belirlediğimiz bir sıralamanın başlarında yer vermeyişimizden ileri gelir. Gereksizlik düşüncesi de parçayı bütünüyle birlikte kavrayamayışımızın sonucudur.

Oysa bir başka açıdan bakacak olursak bu sıralama değişikliğe uğrayabilir.

Bu nedenle hiçbir olay ya da olguya tek bir yandan değil, çok yönden, içinden olduğu kadar dışından hatta üzerinden, olabildiğince uzağından bakabilmeliyiz. Bütünün parçası ile birlikte bütünü de görmeye çalışmalıyız.

Sadece dış görünüşe bakarak aldanmamak da gerekir. İşin içine girildiğinde karşı karşıya gelinen gerçek,, sanılan ya da tasarlanandan çok farklı olabilir.

Adoniram o kocaman kütlenin üzerindeki kara örtüyü de çekip aldı.

Orada, kare prizma şeklinde yüksekçe bir platformun üzerine konmuş bir lâhit vardı

Bu kez şaşkınlık sırası Selek'e gelmişti. Söylenircesine, «İyi ama bunun burada ne işi var.» sözleri döküldü dudaklarından.

Adoniram ona, *« Evet biliyorum. Üzerinde çok çalıştın, çok emek verdin ve henüz bitirmemiştin de. Ancak hemen kullanılması uygun bulundu. Onun için de senin iznin olmadan alınıp buraya getirildi. Umarım kusura bakmazsın.»* dedi.

Selek dışında biz diğer beş usta bu sözlerin ardında ne olduğunu sonradan anladık. Selek, bir süre önce mabedin yapımında kullanılacak olan taşların yontulup işlenmesinden alınmış; bir özel görev üstlenmiş: İleride Kral Süleyman için kullanılacak olan bir lâhit yapılması. Epeydir kalfalarıyla birlikte onun üzerinde çalışıyormuş. Tabanı ve dört yanı neredeyse bitirilmiş, kapağı da hazırlanmış ama henüz işlenmemiş. Hiram Abif Usta'nın cesedi Mabede getirilince nereye konulacağı düşünülmüş. Harodim'in ileri gelenleri, geçici olarak bunun kullanılmasına karar vermiş.

Adoniram, *«Başmimarımız Hiram Abif Usta işte burada.»* deyince, bir an için inanasım gelmedi. Bu lâhit Hiram Abif için yapılmış olamazdı. Bildiğim kadarıyla Hiram, tüm bilgi, beceri ve yeteneklerinin yanı sıra çok alçak gönüllüydü. Kendisi için, öldüğünde içine konmak üzere o kibrinden geçilmeyen, boş inançlara kapılmaktan sakınamamış krallar gibi bir lâhit yaptırmaya kalkışmış olamazdı.

Ancak Adoniram işin gerçeğini söyleyip bunun geçici olduğunu, şimdilik bir cenaze töreni düzenlenip doğru dürüst bir gömme süreci yapılamadığı, fakat ceset çok yıpranmış olduğu için korunması gerektiğini belirtti. Böylece benim de yüreğime su serpilmiş oldu.

Ne kadar sabırsızdım. Belki de Adoniram ne olup bittiğini zaten anlatacaktı. Sabırsızlığım yine coşmuş, bekleyememiş, birtakım yanlış yorumlar yapmıştım.

Herkesin her zaman her şeyi bilmesi gerekmez. Hiç kimse de her şeyi bilemez.

Pek az kişinin bilip çoğunun bilmemesinde yarar olan gerçekler, herkesin bildiklerinden çok daha fazladır. Her bilginin edinilmesinin de bir zamanı, bir sırası vardır.

Zaten öyle olmasa "sır" kavramının anlamı kalmaz.

İnsan, olumsuz tutkularını yenmeyi bilmeli. Bunun yöntemini de bilmeli. Önce öz varlığına egemen olmalı, kendini yoklayıp eleştirmeyi başarmalı. Tutkularını baştan sona gözden geçirmeli. Hiç tutkusu olmadığına karar verecek olursa, boşuna yaşıyor demektir. Çünkü insanın yaşamda amaçları, hedefleri, erekleri olmalı. Onları gerçekleştirmek, onlara ulaşmak için uğraşmalı.

Bir amacın gerçekleşmeyişi, bir hedefe varılamayışı üzerine insan hemen umudunu yitirip çabalarından caymamalı. Direnmeli. Birer tutku düzeyine getirdiği amaçlarından hangisinin sadece kendisi ve yakınları, hangisinin toplum ve insanlık için olduğunu da belirlemeli. Bunları birbirine karıştırmamalı.

Sadece kendisine ilişkin tutkuları, başkalarına zarar vermediği sürece saygıya değer. Topluma ve insanlığa yönelik, toplumun ve insanlığın bilimsel nitelikli bilgi ile güçlenip gelişme göstererek evrim doğrultusunda ilerlemesini sağlayabilecek, insanların barış, esenlik ve mutluluğuna katkıda bulunacak tutkuları ise ona onur kazandırır.

İnsan, bedeniyle birlikte zihin bakımından da insanlaşma sürecini tamamlamış bir insansa eğer, tüm insanları ve tüm toplumları içeren, sürekli ve koşulsuz, evrensel nitelikli bir barışın sağlanması peşinde koşmaktan geri kalmamalı. Bunun ancak bireylerin içsel verimlilikleriyle güçlenip gerçekleşebileceğini de bilmeli. Tek tek ve birbirinden bağımsız bireysel çabaların yetmeyeceğini, eşgüdümle çalışmanın, olumlu sonuçların sürekliliği için de topluma yaygın bir bilinçlenmenin geliştirilmesinin gerektiğini kavramalı.

Ne var ki, bu bilinçlenme de yeterli olmaz. Tüm insanlar ve tüm toplumlar için barış arayışında olan insan, önce kendi kendisiyle barışık olmalı.

Aklımdan bunlar geçerken, bakışlarımı bu kez lâhdin üzerinde gelişigüzel durduğu mermer kütleye düğümlemiştim. Belli ki o kocaman mermer kütle buranın, İç Bölme'nin bir öğesiydi. Belki de aslında Ahit Sandığı'nın temeli olarak yapılmıştı da şimdilik üzerine lâhit konmuştu.

Adoniram *«Burada şu ana kadar görmüş olduklarınız, görmeniz gerekenin ve göreceğinizin yanında hiç kalır.»* dedi, *«Hepiniz çok iyi bilirsiniz ki, yontulmuş taşları işleyenler onlarla bir duvar örerken önce yatayda aynı hizada olabilmelerini sağlamak için düzeç, sonra bunu düşeyde yapmak için şakul kullanır.»*

Durdu. Özellikle bana doğru döndü. *«Öyle yaparsınız, değil mi Yoapert?»*

Yanıt beklemeden sözünü sürdürdü:

«Bu işlem yani düzeçten şakule geçmek yapıtın bütününe giden yoldaki sürecin aşamalarındandır. Gelin biz de o süreci izleyelim ve düzeçten şakule geçelim. Ancak bunun için bu kez yukarıya çıkmak yerine biraz aşağıya, derine inmemiz gerekecek.»

Ben Adoniram'ın bu sözünü *"kavram ve düşünülerde derine inmek"* anlamına çektim.

Bir kez daha yanılmıştım. Her nedense yanılmış olduğumu da hep sonradan fark ediyordum.

Yanılmamak için düşünmemek, yorumlamamak, değerlendirmemek, öngörmemek, mutlaka işin ya da olayın sonucunu beklemek mi gerek? Öylesi mi daha doğru olan?

Hayır!... İnsan düşünmeli, yorumlamalı, değerlendirmeli, öngörmeli, yanılabileceğinden korkmadan. Ancak yanılırsa, yanılgısını düzeltmeye de baştan hazır olmalı.

Adoniram düzeçten şakule geçmekten söz ederken, bunu somut bir süreç anlamında söylüyormuş meğer!. Şöyle:

İç bölmedeki o kocaman taşın altında bir boşluk varmış. Önce kuyu gibi diklemesine derine iniyor, sonra bir tünele bağlanıyormuş. Tünelin sonunda bir gizli bölme yer alıyormuş ama her içeri giren oraya varmayı başaramazmış. Tünel, birkaç kola bölünüyormuş. Bu kollardan bazıları çıkmazmış bazıları çıkmazdan da kötüymüş çünkü buraya yanlışlıkla gelmiş olan kişi bir kez içine daldı mı bir daha kurtulması zor bir lâbirente girermiş. Bir de havalandırma kanalları varmış, Mabedin yapıldığı tepenin çeşitli noktalarına belli etmeden uzanan. Özetle, bir teknik uygulama harikası.

Adoniram, oraya gireceğimizi, diğer bilgileri daha sonra, zamanı geldiğinde vereceğini söyledi. *«Ancak önce bu taşı yana itip, içeriye gireceğimiz kuyunun ağzını açmalıyız.»* dedi.

Demek ki "*derine inmek"* sözü bu anlama geliyordu.

Bu kocaman taş kütle, buraya öyle beden gücüyle falan değil, bir taşıma düzeneğiyle konmuş olsa gerekti. Yerinden kaldığrılması ya da sürüklenerek yana kaydırılması pek olanaklı görünmüyordu. Her bir kenarı 6 arşın kadardı. Yüksekliği de iki karış kadar olduğuna göre, varın olası ağırlığını siz hesaplayın artık. Üstünde bir de lâhit. [Arşın =~ 45 cm.]

Adoniram, *«İşimizi kolaylaştırmak için önce şu lâhdi buradan kaldırıp, döşemeye çekelim.»* dedi. Dediğini yaptık. Lâhdi Adoniram'ın önceden getirmiş olduğu halatla sarıp sarmaladık. Dört yandan yüklendik; mermer platformun yanına indirdik. Adoniram şöyle bir baktı, *«Yok, orası olmadı, şu yana çekin.»* dedi. Çektik; nedenini sormadık.

Adoniram *«Şimdi de şu taşı öteki yana çekin bakalım.»* deyince, bana sorarsanız umutsuz da olsa hep birlikte -dediği gibi yana çekmeyi bırakın- yerinden oynatmayı denedik. Altımız birden bir yönden yüklenerek itmeye giriştik; kımıldatamadık bile...

Bunun üzerine öteki yönden, bir diğer yönden denedik.

Boşuna!

Belki de altında itilmeden önce açılması gereken bir kilit düzeneği vardı. Ona bakınmaya giriştik. Beniyah bu gibi işlerin uzmanıydı; en basitinden kubbelerde kaymayı önleyici uygulamalar yaparlardı. Baktı, baktı; biz diğer beş ustanın görebildiğinden başka bir şey göremedi. *«Biraz kaldırmayı denesek.»* dedi, *«Belli ki altından kilitli; dışarıdan dümdüz gibi görünüyorsa da altında birtakım dişler ya da girinti çıkıntılar olsa gerek.»*

Adoniram az öteye çekilmiş, kollarını kavuşturmuş, bizi belli belirsiz bir gülümsemeyle izliyordu. Beniyah böyle bir olasılıktan söz edince *«Mantıklı»* dedi, *«Mantıklı da bakalım o mantık ile bir yere varabilecek misiniz? Size yardımcı olayım.»*

İç Bölme'nin ötesine doğru gitti. Meğer oraya önceden kocaman iki levye bırakmış. Alıp getirdi. Hani yıllar önce ben kalfalığa geçerken bir kardeşim bana bir simgesel levye armağan etmişti ya, onun irisi... *«Bunlar işinizi görür mü? Yeter mi?»* diye sordu.

Levyeyi zemin ile taşın arasına sokuşturmanın olanağı yoktu. Bunun için de taşı oynatmak gerekiyordu; onu ise hiç kıpırdatamıyorduk.

Kanırtmaya uğraştık; o da olmadı.

Yerin döşemesini parçalayacak değildik ya!... Pes ettik.

Bu arada ben *"Bir de çekiçle keski olsa da, levyeli sokuşturabilmek için şu taşın alt kenarını azıcık örselesek kıyamet mi kopar? "* diye düşünmekten alamamıştım kendimi. Kıyamet kopmasa bile sanırım Adoniram izin vermezdi. Kaldı ki tüm bunlara gerek olmadığı apaçık ortadaydı. Bir başka iş vardı bu işin içinde; bir püf noktası. Belli ki Adoniram bizi sınıyordu.

Nitekim sonunda *«Peki, bu kadar yeter»* dedi, *«Yapamayacağınızı biliyordum ama denemeniz de gerekliydi. Bakın, belki şimdi size söyleyeceklerimi daha önce başka birinden işitmiş olabilirsiniz ama bir kez de benden dinleyin: Yapılamayacak yani yapılması olanaksız bir işi yapmak için diretmek, aslında yapılabilir olsa da nasıl yapılacağını bilmediği bir işi sadece kendi bildiği yöntemle yapmak üzere çabalamak ancak akılsızlara düşer.»*

Bir süre durdu, bekledi, ne dediğini anlayıp anlamadığımızı anlamaya çalışır gibi.

Sonra, *«Oysa siz hiç de akılsız değilsiniz»* diye devam etti, *«Çünkü akılsız olsaydınız bugün burada bulunmazdınız.»*

Bir an daha durdu ve teker teker yüzümüze baktı.

«Önce yapılacak işin ne olduğunu iyice anlamak, sonra da nasıl yapılacağını bilmek gerekir.» dedi, *«Siz işin ne olduğunu anladınız ama nasıl yapılacağını bilmiyorsunuz. Her birbirine benzer gibi görünen iş, bire bir aynı yöntemle yapılamayabilir. Ağır gibi görünen her işi yapmak için salt beden gücü yetmeyebilir. Çoğu zaman zihin gücü ve nasıl yapılması gerektiğine ilişkin bilgi, beden gücünü aşar ve olanaksız gibi görüneni olanaklı kılar. Fakat zihin gücü ve onun sayesinde gerçekleştirilmiş âletler de yetersiz kalabilir. Şunu öğrenin ve hiç unutmayın: Bilgi ile yeterince donanmamış zihinler dönüp dolaşıp beden gücüne sarılır. Gerektiğince donanmış olan ise, yapılacak iş için gerekli asıl gücün nerede olduğunu ve nasıl kullanılacağını bilir.»*

Çok önemli, çok değerli sözlerdi bunlar ama üzerlerinde düşünmeme fırsat vermedi. Arkasına doğru geçmemizi, dikkatle kendisini dikkatle izlememizi söyledi.

Ne yani?... Altı kişinin itemediği bir taşı tek başına mı itecekti?

Offf!... Hep yanılıyordum.

Ne demişti?

"İşi yapmak için gerekli asıl gücün nerede olduğunu ve nasıl kullanılacağını bilmek."

Taşa yaklaştı; dizlerini büküp göğsünü geriye doğru alarak şöyle bir yaylandı, sağ elinin ayasını taşın yan yüzeylerinden birinin üzerine yasladı, sol koluyla kendini dengeledi ve ileriye doğru şöyle bir itekledi.

Koskoca taş, sağdan sola doğru belli bir eksen çevresinde âdeta bir kavis çizerek dönüverdi. Gözlerime inanamadım.

Bu nasıl bir iş, nasıl bir gizli bilginin uygulanmasıydı? Bu işin içinde bir büyü ya da sihir gibi bir şey mi vardı? Yoksa Adoniram'ın birtakım doğaüstü güçleri mi?

Hayır. Hiçbiri değildi. Burada, bu taş oraya yerleştirilirken bizim bilmediğimiz bir teknik uygulanmıştı, o kadar. İşin püf noktası da oydu işte.

Adoniram bizi uzun boylu merakta bırakmadı. Şöyle bir açıklama yaptı: *«Bu kocaman taşın yerinden oynatılabilmesi için buraya çok özel bir düzenek yerleştirildi. Taş, öteki köşenin altındaki eksenin çevresinde döner. Ancak bunu için de sadece belli bir yüzünden, belli bir noktasından ve belli bir açıyla itilmesi gerekir ki, kayarak açılsın. Yeni bir icat sanmayın. Eskiden Mısır'da kullanılırmış. Oradan gelmiş bir usta yaptı bunu.»*

Şimdi taşın berisinde, önceki yerinin altında kapkara bir delik görünüyordu; Adoniram'ın sözünü ettiği tünele uzanan kuyu gibi oyuğun ağzı.

Adoniram bu kez taşın öteki yanına dolandı; iterek eski durumuna getirdi.

«Haydi bakalım, sıra sizde.» dedi, *«Hepiniz bu taşı kaydırmayı becerebilmelisiniz. Ancak dikkat edin: Şöyle kendinizi geriye doğru alıp yaylanmanız gerek. Yoksa taşı kaydırınca onunla birlikte ileri gider, aşağıya yuvarlanırsınız. Bir yanınız kırılır.»*

Sırayla Adoniram'ın yaptığını yapmayı denedik. Becerebilenimiz olmadı..

Adoniram'ın dedikleri doğruydu ama dahası da var:

Bir işin nasıl yapılacağını bilmek ile onu yaşamda yapabilmek aynı şey değildir. Bilgi zorunludur ama yetmez; yapabilmek için beceri ya da yetenek de gerekir.

Bunun üzerine Adoniram bir kez daha açıp kapattı taşı; bu kez bunu yaparken bize neresinden ve nasıl itmek gerektiğini çok daha belirgin olarak gösterdi.

Onun yardımıyla ve birkaç kez deneyince öğrendik. Bu deneyimle, önceki düşüncemi yadsımasam bile geliştirdim:

Beceri de yetişmeyebilir. İnsan önce yapılacak işi yapabileceğine inanmalı, kendine güvenmeli, sonra da yapmaya girişmeli. Başaramayacak olursa hemen karamsarlığa düşmemeli, umudunu yitirmemeli ve yapabilene kadar denemelerini sürdürmeli.

Bilimsel nitelikli bilgi de insanı yanıltabilir. Çünkü o bilgi bilimsel yöntemle sağlanır. Bilimsel bilgiyi edinmenin temel öğelerinden biri deneydir. Bir doğa yasası öyle birkaç uygulamayla ya da sınırlı sayıda veri toplayıp oluşturulamaz. Böylece ancak sonraki bilimsel araştırmalara basamak olacak bir varsayım kurulabilir. O varsayım ise, doğru olabileceği gibi çok yanlış da çıkabilir.

Yaşamda elde edilen her veri, bir diğer deyişle bilgi kırpıntısı doğaya uyarlanarak sınanır. Böylece tam gerçeğin doğrultusunda, bütünlenmemiş göreli gerçeklere varılır. Bununla da yetinilmez; edinilen bilginin doğruluğunu hangi koşullar altında koruduğu sürekli olarak izlenir. Hiçbir zaman kesin, son ve değişmez olarak nitelenmez, nitelenemez çünkü koşullar değişirse sonuç da değişebilir.

Kesin, son ve değişmez olarak nitelenen her şey dogmadır.

Tüm bunları sanki kısa süre içinde oluvermiş gibi anlattım ama aslında çok uzun zaman aldı. Neden sonra dışarı, Mabedin iç avlusuna çıktığımızda gördük ki, akşam olmuş.

Bedensel bir iş yapmamış ama yorulmuştuk. Kafamız karmakarışıktı.

Adoniram şimdi gidip iyice dinlenmemizi, sabah erkenden burada olmamızı söyledi.

Ustaların toplantılarını yaptığı Orta Bölmeye çıktık. Dinlenmeye çekildik.

Düzeçten Şakule

Ertesi sabah erkenden kalktık. Güneş doğarken hepimiz çoktan iç avluda Mabedin kapısında, iki sütunun önünde, üçümüz bir yana, üçümüz diğer yana yerleşmiştik.

Yükselen güneşin ışığı iç avlunun döşemesine düşmeye henüz başlamıştı ki, Adoniram çıkageldi. Omuzlarında kocaman iki kangal halat taşıyordu; ellerlinde de irice meşaleler vardı.

Tam karşımızda durdu. Bizi şöyle bir süzdü. Bir şey düşünür gibiydi. Sonra *«Bilerek mi böyle sıralandınız?»* diye sordu.

Neden söz ediyordu ki acaba?

Benim yüzümde bir soru işareti. Sanırım ötekiler de benim gibiydi ki, Adoniram *«Baksanıza, iki grup olmuşsunuz. Bu yandakilerin yaşlarını toplarsak 81 eder; ötekini toplarsak, o da aynı. Hayret!»* dedi.

Hayret ki ne hayret!. Oysa bizim öyle bir düşüncemiz yoktu; şu rastlantıya bakın, bu bir. İkincisi hepimizin yaşını bilmesinin yanı sıra bu hesabı nasıl böyle hemencecik yapıverdiğine akıl erdirilir gibi değildi.

İnsan doğada bazı zaman bir düzen kurabilmek için çok uğraşır. Oysa doğanın kendine özgü, hiç şaşmaksızın işlemekte olan bir düzeni vardır.

İnsan doğayı kendine göre değiştirmek için uğraşacağına, onu anlayarak ona uymaya, yasalarını araştırarak öğrenip yararlanmaya bakacak olsa, doğanın bu bozulmaz düzeni içinde kendi uyumluluğunu da sağlar.

Dışarıdan bakıldığında, bazı olgular kendi kendine en yetkin biçimde oluşuyor gibi görünür. Oysa hiçbir şey kendi kendine oluşmaz. Her oluşumun bir yasası vardır. Bunun kapsamında yer alan, kuralı bozmayan istisnalar bile doğanın kendiliği gereğidir.

Doğanın yasaları, insanın önünde okunmayı bekleyen açık bir kitapta yazılı gibidir. İnsanın karşı karşıya olduğu güçlük, bu kitabı okumayı bilmesi, okuduğu zaman da ne okuduğunu anlamasıdır.

Adoniram aramızdan geçip Mabede girdi. Biz de peşine takıldık. Dosdoğru İç Bölme'ye gittik. Akşam ayrılırken o Yedi Kollu Şamdanın kandilini yanar bırakmıştık. Adoniram, giderken kapatmış olduğumuz perdeyi çekince, hâlâ yandığını gördük.

Hayret edilecek bir şey de işte bu. Saatlerce kendi kendine nasıl yanabiliyor?

Adoniram, getirdiği halatlar ile meşaleleri yere bıraktıktan sonra, *«Birinizaçsın bakalım.»* dedi.

"Neyi?" diye sormaya gerek yoktu; belliydi. Birbirimize baktık, kim gönüllü diye.

Yaşça en gencimiz olan Yosafat atak davrandı. Taşın başına geçti; hafifçe çömeldi, dengesini kurdu ve tek bir kez iterek, açtı. Benim içimden onu kutlamak geçti ama bunu yapan olmadı.

Adoniram, *«Önce kuyunun dibine ineceğiz.»* dedi. Bizi art arda dizip, halatlardan birini boyun ve koltuk altlarımızdan geçirerek sardı. Her birimizin arasında belli bir boşluk bıraktı. O boşlukların başına ve sonuna birer düğüm attı. O sırada diğer elinde birtakım kara tül parçaları olduğunu gördüm. Onları başımıza dolayarak gözlerimizi örttü.

Kara tüllere şimdi değil, derine indiğimizde gereksinme duyacağımızı ama orada takmak zor olacağı için şimdiden taktığını söyledi. *«Ben sizi uyarana kadar alnınıza doğru kaldırın ama dikkat edin, düşürmeyin.»* dedi. Aynı tülden kendisi de taktı.

Bir de meşale getirmiş olduğuna göre aşağısı zifiri karanlıktı. Öyleyse, gözlerimizi niçin örtmemiz gerektiğini söylüyordu? Eğer hiçbir şey görmememizi istese bir kalın gözbağı kullanırdı. Demek bunları yaparken amacı başkaydı.

Bu kez, bir daha yanılmamak için varsayımlarda bulunmadım. İçimden, *"Anlayacağız elbette!"* demekle yetindim.

Kiminin gözleri âdeta kapkara bir gözbağı takmışçasına kör gibidir. Ne kadar bakarsa baksın hiçbir şey göremez. Kendisini farkında bile olmadan bilgisiz kalmaya tutsak etmiş, bilimsel gerçeklerin dışına itip dogmalara bağlamış hatta belki olumsuz tutkularını gideremediği için bağnazlığa bile düşmüş, boş inançlara kapılıp kalmıştır.

Bir gün gerçeklerin hiç de sandığı gibi olmadığını fark edip gözbağını çıkarıp atarsa, baştan sona bilgiyle donanmış olur mu?

Olanaklı değil...

Dogmalarından hemen sıyrılabilir mi?

Çok zor...

Kendi kendine hiçbir bakımdan bağnazlık etmediğini söyleyebilir mi?

Kuşkulu...

Hiçbir boş inancı kalmamış olabilir mi?

Bunu savunursa yanılır.

Ben bunları düşünürken, Adoniram ne yapacağımızı anlatmayı sürdürüyordu. *«Kuyunun kenarındaki halkaya bağlı bir ip var. Ona tutunup teker teker ineceğiz. İniş kolay; sarılıp kayacağız. Dönünce, sarılıp tırmanacağız. Umarım hepiniz ipe tırmanmayı başarıyordur da kimseyi bağlayıp çekmek zorunda kalmayız.»*

Gülüştük.

«Şimdi şu birbirimize bağlandığımız halatı çıkaralım. Kuyunun tabanında dar bir düzlük var. Hepimiz indikten sonra yine art arda dizilip önceki gibi düğüm noktalarında birbirimize sıkıca bağlanacağız. Sonra hayli dik bir yokuştan aşağı ineceğiz hep birlikte. Olur ya, içimizden birinin ayağı kayıp düşerse, ötekiler onu tutacak. En önde ben gideceğime göre en tehlikeli durumda da yine ben olacağım. Bu demektir ki aşağıda benim canım size emanet.»

Yine gülüştük.

Meşalelerden birini yaktı. *«Şimdi ben iniyorum. Arkamdan halatı gönderin.»* dedi.

Elinde meşaleyle birlikte oyuğa girdi. Halkaya bağlanmış ipe tek koluyla şöyle bir sarıldı ve bir anda gözden kayboldu. Ben oraya nasıl ineceğimi kara kara düşünürken, o bir elinde yanar meşaleyle cambaz gibi kayıvermişti. Yaşı hepimizden ileri oluşuna karşın çok çevikti.

Halatı kangala toplayıp aşağıya gönderdik. Sonra her birimiz teker teker kayarak Adoniram'ın yanına indik. Denemeden önce sandığım kadar da zor değilmiş meğer.

Art arda dizildik. Halatı yukarıda denemesini yaptığımız gibi koltuk altlarımızdan sıkıca sararak birbirimize bağlandık.

Zihnimden birçok düşünce geçiyordu, akarcasına.

Kiminin sadece gözleri değil, eli kolu da bağlı gibidir. Kendisi için istese de hiçbir şey yapamaz. Değişmek, gelişmek, evrimsel doğrultuda ilerlemek isterse, bunu başaramaz. Hatta bu bakımdan çoğu kişi kendisini başkalarının etkisinden ve toplum içinde belirsiz bir nedenle yaratılmış yanılgılı töre ve baskıdan kurtaramaz. Toplumsal ortamda bilinç edinememiş olarak yaşamakta olan insanlara bir "sürü" demek çok daha doğru olur.

Çalışmak bize çok şey öğretir. Edindiğimiz her yeni bilgi de bize giderek daha çok bilgi edinmemiz gerektiğini gösterir.

Bilgilerimiz arttıkça yetersizliğimizin farkına daha çok varırız.

Dogmalarımızı, olumsuz tutkularımızı gidermiş olduğumuzu sanabiliriz. Hiç kalmamış olduğunu nasıl ileri sürebiliriz?

Bağnazlıktan sakınmaya uğraşabiliriz. Buna karşın acaba hiç diretmelerimiz, boşuna inat etmelerimiz, bağnazca tutum ve davranışlarımız kalmamış mıdır?

Hiçbir boş inancımız olmamasıyla âdeta öğünürüz. Acaba gerçekten hiç yok mudur?

Birey, kendisi hakkında böyle soruların yanıtlarını kendi başına veremez. Bunları yanıtlamak başkalarına düşer. Birey ancak bu soruları zihninden geçirip kendi kendini yoklayarak yargılayabilir. Bundan sonrasını başkaları yapmalıdır. Bir kişi hakkında nasıl bir yargıya varmış olurlarsa olsunlar, bunu o kişinin yüzüne karşı söylemeli, onu eleştirmelidirler. İnsanın yanılgılarını giderebilmesi için öz eleştiri yeterli olmaz.

İnsan tek başına olumlu bir yaşam sürdüremez. Kendi kendine her bakımdan yetemez. Her şeyi bilemez ve yapamaz. Topluma gereksinmesi vardır. Bir toplumda insanların birbirlerine gönülden bağlı olması, dayanışma içinde birlik ve bütünlük oluşturması toplumun genel yararı bakımından kaçınılmazdır. Toplumun bu genel yararı, bireye de bir özel yarar olarak yansır.

Buna karşın birey, kendi buyrultusuna egemen olabilmeli, diğer kişiler üzerinde hiçbir olumsuz etki yaratmadan özgürlüğünü korumalıdır. Düşünme ve vicdan özgürlüğünü toplumun yargılarına hiçbir zaman ve hiçbir koşul altında teslim etmemelidir.

İnsan daha önce hiç karşılaşmamış olduğu birtakım bilgiler elde ettiğinde gerçeklere varmış olduğunu sanabilir. Oysa varmış olduğu şey sadece doğanın sonsuz gerçeğine ilişkin göreli doğrulardan bir bölümüdür. Bunlardan her biri ona saltık gerçeğe doğru biraz daha yaklaşma olanağını sağlar.

Böyle düşünülerin niçin o daracık yerde üstelik o anda zihnimden geçtiğini bilemiyorum doğrusu. Sanırım bir simgeleştirme yaptım. Bunun pek de yanlış olmadığı kanısındayım çünkü çok sonra bir araya gelerek söyleştiğimizde, geçirmiş olduğum bu bir tür zihinsel fırtınayı kardeşlere anlattığımda, dördü bana katılmış, bir tek Stolkin karşı çıkarak bu düşünüleri çok romantik bulmuştu. O kadar da olsun.

Sıralanmamızda ben Adoniram'ın hemen arkasındaydım. Bir ara meşaleyi bana tutturdu; halatın ucundaki uzantıyı bir kement gibi düğümledi ve kendi koltuk altlarından geçirip sıkıştırdı. Sonra meşaleyi alıp, *«Haydi gidiyoruz.»* diyerek ağır ağır ilermeye başladı. Şimdi hepimiz bir kervanda birbirinin ipini tutarak art arda yürüyen develer gibiydik ama dik bir yokuştan aşağı.

Girdiğimiz o dik eğimli tünelin tabanında belli belirsiz basamaklar, daha doğrusu kabartılar vardı ama bunlar kaymayı engellemiyordu. Ağır ağır inmeye başladık.

Tünel dar ve dik olduğu gibi, alçaktı da. Eğilerek yürümek zorundaydık. Bu, yukarı doğru çıkışta sorun değildi ama inişte hayli zor hatta tehlikeli oluyordu. Nitekim Adoniram'ın uyarısı doğru çıktı; ara sıra tökezleyip düşenlerimiz oldu; neyse ki zararsız, yarasız beresiz. İşte o anlarda birbirimize bağlı olduğumuz halat gerildi. Kişilerin birbirlerine gerçekten de güven duyması için aralarında sıkı bir dayanışma kurmaları gerektiğini bir kez daha anladım.

Sürüklenircesine ilerlerken de içinde bulunduğumuz ortamı düşünüyordum. Adoniram'ın elindeki şu meşale olmasa ne yapardık acaba? Zifiri karanlıkta da böyle ilerleyebilir miydik?

Karanlık... Kimisi aydınlıkta bile karanlıkta kalmış gibidir. Ne kadar bakarsa baksın hiçbir şey görmez, göremez.

Yolumuzun üzerinde tünel yer yer bir çatal yapıyor, ikiye ayrılıyordu. Adoniram'ın dediği yanlış sapaklar bunlar olsa gerekti.

Kimileri kendi yolunu kendi seçerken yanlışa sapabilir hatta batağa saplanabilir. Kuşkusuz özgürlük çok önemli ve değerlidir ama sanılmasın ki bir öndere güvenerek onu izleyen kişi özgürlüğünü yitirir. Aksine önderin deneyiminden yararlanarak kendi deneyimini geliştirir; geleceğini güvence altına alır ve bir gün önderlik edebilecek düzeye gelme fırsatını yakalar.

Aşağıya indikçe hava giderek ağırlaştı; nefes almak zorlaştı. Adoniram bunun farkındaydı. Bir ara *«Bir süre daha dayanın.»* diye seslendi, *«Az sonra havalandırma kanallarından birine varacağız.»*

İnsan, yaşadığı yerde hava kendiliğinden, zaten "var" olduğu ve pek eksilmediği için onun önemini ancak havasız kaldığı, boğulacak gibi olduğu zaman anlayabiliyor.

Hep ve her konuda öyle değil midir?... Bizim olan bir şey "var" olduğu sürece onun önemini ve değerini kavrayamayız fakat ya onu yitirdiğimizde!...

Havalandırma kanalının bağlandığı yer düzlüktü. Kısa bir süre soluklandık. Bir sonrakinin bağlandığı yere varıncaya kadar aynı şekilde gittik. Ancak bu kez bir fark vardı. Burası bir dört yol ağzı gibiydi. Adoniram, tam karşımızın çıkmaz, solumuzun ise lâbirent olduğunu söyledi. *«Şimdi biz sağdan, bu kez bir süre için yokuş yukarı tırmanarak gideceğiz.»* dedi.

Önce tırmandık, sonra yine indik.

Yine bir havalandırma kanalının bağlandığı düzlüğe geldiğimizde Adoniram birdenbire durdu. Öyle ki, yokuş aşağı gittiğimizden ve hemen arkasında olduğumdan, hiç beklemediğim anda duruverince, üzerine yıkılmaktan kendimi alamadım.

«Gözünüz aydın! Vardık.» dedi Adoniram.

Gizli Bölme

Burada her iki yan duvar ve tavan kaplamalı gibiydi. Tavan, taş kolonlar üzerine oturtulmuş kubbeciklerle tutturulmuştu. Seçebildiğim kadarıyla önümüzde bir kapı vardı.

Adoniram, halatı çözüp çıkarabileceğimizi söyledi. *«Ancak öylece oraya bırakın. Dönüşte yine takacağız.»* dedi. Sonra da *«Gareb, neredesin? Yanıma gel.»* diye seslendi.

Gareb arkadan gelip öne geçti. Adoniram meşaleyi kapıya doğru tuttu. Gareb'e *«Bak bakalım, bunu hatırlayabilecek misin?»* diye sordu.

Kapıya iyice yaklaşan Gareb, *«Evet, ben bunun üzerinde çalışmıştım ama şu çıkıntıları ben yapmamıştım.»* diye yanıt verdi.

«*Doğru. Senin hazırladığın dövme demir levhalar daha sonra birtakım başka işlemlerden de geçirildi ve en sonunda çok zor açılan bir kapı haline getirilip buraya yerleştirildi.»* dedi Adoniram. Hepimize birden de şöyle bir açıklama yaptı.

«Bu kapı iki yöntemle açılır. Birisi anahtar kullanmaktır. Ötekisi ise az önce Gareb'in dikkatini çekmiş olan çıkıntılara belli bir sırada, bir şifreye uygun olarak basmaktır. Yanlış şifre kullanılırsa, kapı bir daha anahtarla bile hiç açılamayacak biçimde kilitlenip kalır. Bu bakımdan çok tehlikelidir. En iyisi o çıkıntılara hiç dokunmadan anahtarı kullanmaktır.»

İnsan daha önce hiç karşılaşmamış olduğu birtakım bilgiler elde ettiğinde gerçeklere varmış olduğunu sanabilir. Oysa varmış olduğu, doğanın sonsuz gerçeğine ilişkin göreli doğrulardan bir bölümüdür. Bunlardan her biri ona tam gerçeğe doğru biraz daha yaklaşma olanağını sağlar. Ancak onun tam gerçek olup olmadığını anlayabilmek için ise, insanın sınırsız düzeyde bilgi sahibi olması gerekir.

Adoniram, *«Şimdi kapıyı açacağım.»* dedi. Meşaleyi Gareb'in eline verdi. Koynundan bu karanlıkta bile ışıl ışıl parlayan, olası ki som altın irice bir anahtar çıkardı. Kapının deliğine soktu ve çevirdi. Çıkan madeni sesten kilidin açıldığı belli oldu.

Hepimize *«Haydi bakalım, hazırlanın Gözlerinizi örtün.»* dedi. Hazır olup olmadığımızı bir kez daha sorduktan sonra, *«Dikkat!»* diye seslenip kapıyı itti. (Gözümü örtmüş bulunduğum için ittiğini görmedim aslında fakat öyle olması gerek.)

Yüzümü birdenbire hem temiz hava dalgası hem çok güçlü bir ışık yaladı. Işık öyle güçlü, öyle parlaktı ki, kara tülün arkasından bile gözlerim kamaştı.

Adoniram Gareb'den meşaleyi aldı. *«Siz burada biraz bekleyin. Önce ben gireyim, sonra sizi alırım.»* dedi ve içeriye girdi.

Gareb ile birlikte kapının tam ağzında olduğum için, gözlerim o kara tül ile bağlı olsa da Adoniram'ın ne yaptığını şöyle böyle görebiliyordum.

İçerde kürsü gibi bir şey, üzerinde ne olduğunu anlayamadığım bir nesne, yanlarında üç kısa direk ya da sütun, her birinin üzerinde yanar durumda birer kandil, daha doğrusu güçlü ışık veren üç kaynak vardı. Parıltı işte o üç ışık kaynağından geliyordu.

Adoniram meşaleyi söndürüp bir yana dikti. Sonra bizi içeriye alıp, yan yana dizdi. Omuz omza birbirimize yapıştık. Ancak sığmıştık.

Bir süre hiç kıpırdamadan öylece durduk. Sanırım Adoniram gözlerimizin bu parlak ışığa alışmasını bekliyordu. Neden sonra kara tülleri çıkarabileceğimizi söyledi.

Ötekileri bilmem ama bunu yapınca ben önümü görebilmek için bir süre gözlerimi kısmak zorunda kaldım.

Adoniram hiçbir şey demiyordu. Belli ki bizim burayı incelememizi bekliyordu.

Aslında burasının öyle pek bir özelliği de yoktu hani. Birbirine geçme taşlarla oluşturulmuş bir kubbenin altında irice ve farklı boylarda dümdüz yüzeyli taşlardan şaşırtmalı düzende örülmüş dört duvar.

O üç ışık kaynağı sütunun ortasında, görüldüğü kadarıyla bir platform üzerinde üçgen prizma biçiminde, çevresinde çeşitli işlemeler olan bir taş... Bu prizmanın tepesinde, bembeyaz, âdeta şeffaf, akik ya da oniksten kesilmiş eşit köşeli küp biçiminde bir taş...

Başka?

Hepsi bu kadar. Daha ne olsun!

Adoniram bizi bir süre öyle bekletti. Neden sonra karşımıza geçti ve *«Ziza»* dedi, *«İşte bu gizli bölmeye verilecek olan en doğru, en yerinde nitelik budur.»*

Ziza... Ne demekti acaba?

Adoniram bu soruyu hepimizin sorabileceğini sezmiş olmalı ki; İbranî dilinde "ışıltı" ya da "parıltı" gibi bir anlama geldiğini fakat asıl vurgulanmak istenen kavramın bu sözcüklerin çok ötesinde, daha üstün, daha yüce olduğunu, "en aydınlık yer" anlamına çekilebileceğini açıkladı. *«Elbette bunu simgesel anlamda değerlendirmek gerekir.»* diye de ekledi.

Benim zihnimden yine türlü düşünüler geçiyordu.

İnsan çoğu kez edindiği bilimsel nitelikli bilgi verilerinden yararlanıp aklını kullanarak gerçeğe adım adım, ağır ağır yaklaşır. Bu süreçte edindiği her bilgi, saltık bütünün göreli bir parçasıdır.

Bu göreli parçaları birleştirip aralarında var olması gereken ilişki ve bağıntıları kurarak, ilgili yasaları bulması gerekir. Tıpkı milyonlarca parçadan oluşan bir resimli bilmecenin her bir parçasını olması gereken yere yerleştirip diğerleriyle birleştirerek tabloyu oluşturması gibi...

İnsan bu uğraşısında yalnız değildir. Olmamalıdır. Her şeyi tek başına yapmaya, her doğruyu kendi başına bulmaya kalkışırsa, hem zamanı boşa harcar hem de hiçbir yere varamayabilir.

Kişi, gerçeklerin araştırılmasında başkalarının ulaştığı bilimsel nitelikli bilgileri de kendi uğraşısının verileri olarak değerlendirerek kullanmalıdır. Bu nedenle, doğanın koynunda saklı olan gerçeklerin araştırılmasında, kişi, hem başkalarına destek olmalı hem onların desteğinden yararlanmalıdır. Kendisi kadar başkalarına da güven duyarak, onlarla dayanışma kurmalıdır. Her an ve birçok bakımdan yanılgıya düşmüş olabileceğini kabul etmeye hazır olmalıdır. Sırf kendi doğrularının gerçeğe yönelmekte tek olduğunu savunmamalı, başkalarının doğrularının da geçerli olabileceğini benimsemelidir.

Bu çabanın aşamaları kimi zaman başarılı olursa da, çoğu kez başarısızlıkla sonuçlanır. Her başarısızlık, onu izlemesi gereken bir sonraki girişim için bir isteklendirme yarattığı sürece "başarı" sayılabilir. Denemelerinden beklediği sonucu alamayan kişi, bundan ötürü hiç onarılmaz bir düş kırıklığına uğrayıp direncini yitirerek çabalarını sürdürmekten cayarsa, işte o zaman gerçeğe ulaşması bakımından artık onun için umut kalmaz.

Gerçeklere ulaşabilmek için bilimsel yöntem, alçak gönüllülük, öz eleştiri, dayanışma, kendine ve başkalarına güven yeterli değildir. Bu yolda en önemli etken direşken olabilmektir.

Gerçek, bazı zaman beklenmedik bir anda, beklenmedik bir yerde, beklenmedik bir biçimde belirir. Öyle ki, kendisiyle birlikte parçalarına ilişkin doğruları da birlikte ortaya koyar. Böyle bir olguyla pek ender karşılaşılsa bile, bu durum gerçekleri ararken direncini yitirmemiş olan kişinin ödülü olur.

Adoniram bir kez daha *«Ziza.»* diyerek beni düşünülerimden kopardı. *«Bulunduğumuzyer işte budur. Burada bundan başka ir şey yoktur ama aradığınız her şey aslında buradadır.»*

Ne demek istediğini hemen anlayıvermek pek zordu. O da bunun farkındaydı. Nitekim *«Belki de anlamadınız. Bakın size ne demek istediğimi göstereyim.»* dedi.

Öne doğru geldi. Kendisini izlememizi, her yapacağına çok dikkat etmemizi söyledi.

Gözümü dört açtım.

Her iki elini birden başının üzerinde yukarı kaldırdı. Bir süre durdu. Sonra kollarını ağır ağır iki yana açarak, âdeta bir daire çizer gibi olabildiğince aşağıya indirip, iki bacağı arasında bitiştirdi.

Öylece durdu. Bir süre daha bekledi. *«Anladınız mi?»»* diye sordu ama ekledi: *«Hayır, yanıt vermenize gerek yok. Zaten her ne anlayacak iseniz, bunu her biriniz ayrı ayrı anlayacak ve kendine göre yorumlayacak. Bu konuda ben bir açıklama yapmayacağım. İsterseniz sonra kendi aranızda tartışırsınız, orasına karışamam. İyi ve tam izleyememiş olabilirsiniz. Şimdi yeniden başlıyorum. Dikkat edin.»*

Az önceki daire çizme işlemini yineledi.

Hayal gücümü çalıştırdım.

Bana göre şimdi Adoniram sanki görünmez bir çemberin içindeydi.

Ellerini yine yukarı kaldırdı. Bu kez başının üzerinde birleştirdi. Sonra her iki yana doğru birer düz hat biçiminde açarak indirdi; kısa bir an durakladı; sonra iki elini birden bir yatay hat çizercesine yere paralel olarak ortaya getirdi.

Böylece, bana göre, az önce çizmiş olduğu o dairenin içine şimdi bir üçgen yerleştirmiş oluyordu.

Bir simgesel anlatım yapıyordu kuşkusuz. Ancak bu neyi simgeliyordu?

Ben daha bu kadarını bile çözümleyememişken, üçüncü bir anlatıma girişti. Ayaklarını iki yana açtı. Her iki kolunu yatay olarak sağa ve sola uzattı. Başını yükselterek yukarıya, kubbeye doğru baktı.

Artık yorumlayamıyordum. Bu yapmış olduklarını unutmazsam daha sonra belki kendi kendime ya da bir başkası ile birlikte yinelemeliydim ki bir anlam çıkarabileyim.

Meğer daha bitmemiş. Elerini açıp sanki bu gizli bölmede uçuşan kelebekler varmış da onları yakalayıp toplarmış gibi bir hareket yaptıktan sonra göğsü üstünde kenetledi.

Diğerlerinin ne düşündüğünü bilemiyordum ama ben artık kopmuştum.

Yüzümüze baktı. *«Bazen düşünü ve kavramlar işte böyle hareketler kullanarak sözcüklerle belirtilenlerden çok daha iyi anlatılır. Ancak bu hareketlerle size düşündürmek istediğimi anlatmayı başarmış olup olmadığımı da bilemiyorum. Daha ileriye gitmeden bunu anlamanız gerekli ve çok önemli.»* dedi, *«Bir kez daha göstereyim mi? İster misiniz?»*

Hiçbirimizden ses çıkmadı.

Bunun üzerine Adoniram, *«Suskun kalışınızı anlamış olduğunuza veriyorum.»* dedi. *«Tam anlayamamış olsanız bile bunları zihninizde biraz dolaştırınca anlayacaksınız, bundan eminim.»* Ardından bir de şunu ekledi: *«Ancak asıl önemli olan o değil, şudur.»*

Bu kez bedeniyle yapmış olduğu o hareketlerin tümünü sırasıyla tersinden yaptı. Sanki yüreğinden kopan bir iletiyi elleriyle bu gizli bölmeye dağıttı. Daha sonra kendisini apaçık ortaya serdi. Ardından yine o üçgen ve son olarak da yine o çember.

Adoniramın bu beden diliyle yaptığı simgesel anlatımı üzerinde daha sonra düşünebilirdim. Şimdilik gözlerimi ortadaki üçgen prizmanın üzerinde duran o küp biçimindeki bembeyaz taşa dikmiştim.

Derken, Adoniram o taşa iki koluyla sıkıca sarılıp biraz kaldırdı. Öteki yanda kaldığı için taşın daha önce göremediğimiz yüzünü bize doğru çevirdikten sonra aynı yere bıraktı.

Küptaşın o yüzünde üçgen biçiminde bir madeni plâka vardı, altın gibi. Ortasında da bir harf ya da işaret... Uzaktan ne olduğu iyi görünmüyor, anlaşılmıyordu. Biçimi bir gönyeyi andırır gibiydi.

Adoniram şöyle bir açıklama yaptı*: «Hiram Ustamızın boynunda taşıdığı madalyonun alt yüzünde çok önemli bir çizim vardı. O çizim, işte buraya girişin şifresini veriyordu. Büyük sır... Hiram ustamız öldürülünce karşı karşıya geldiğimiz asıl sorun, Mabedin yapımında çalışan ustalara özgü olan parolanın onu öğrenmeye yetkisi olmayan kişilerce öğrenilmiş olması olasılığı değil. Parolayı değiştirirsin, olur biter. Asıl sorun, oradaki çizimin bunu bilmemesi gereken kişilerin eline geçmiş olması endişesidir. Öyle olup olmadığını bilmiyoruz ama en küçük bir olasılık bile bu olay üzerine sıkı önlemler alınmasını gerektirdi.»*

Bir süre durdu.

«Benim bile bu konuda bildiklerim ve görmeye yetkili olduğum şeyler sınırlıdır.» diye devam etti*, «Sizden hiçbir şey saklayacak değilim. Öyle olsaydı sizi buraya getirmezdim. Buraya gelmiş ve benim görebileceğim her şeyi görmüş olmakla, siz de benim bildiklerimi öğrenme ve paylaşma hakkını elde ettiniz. Ancak bu hak, benim bildiklerimle sınırlı kalacaktır. Bilmediğim bir şeyi söyleyemem ve benim bile görmeye hakkım olmayan bir şeyi size gösteremem.»*

Doğru söylüyordu kuşkusuz ama ben tam olarak neden söz etmekte olduğunu anlamakta güçlük çekiyordum.

«Biz buraya kapıyı anahtarla açarak girdik. Anahtarımız olmasaydı da girebilirdik. Onun için ise kapının şifresini veren çizime ihtiyacımız vardı. Hatırlarsınız, bunu size kapının önündeyken de söylemiştim.»

Derin bir nefes aldı.

«Şimdi şöyle düşünebilirsiniz: İşte geldik, buraya girdik. Burada neler olduğunu gördük. Tüm bu görmüş olduklarımızın nesi sır olabilir ki?»

Haklıydı. En azından ben öyle, dediği gibi düşünüyordum.

Sözünü *«Tüm insanlık için geçerli bir sözcük vardır.»* diye sürdürdü, *«Asıl sır, asıl aranılan gizem işte odur. Onun için az önce size aradığınız her şeyin burada olduğunu söylemiştim. Burada, bu küptaşın altında. İşte o, nitelendirilemez sözcüktür.»*

Bunu derken, *"nitelendirilemez sözcük" kavramını,* üzerine basa basa söylemişti.

Sonra bizi şöyle uyardı: *«Nitelendirilemez sözcük hiçbir zaman hiçbir yerde söylenmez, hiçbir yere yazılmaz. Ancak işte bir tek buraya, bu küptaşın altına yazılmıştır ki, gelecek kuşaklarda yitirilmiş olmasın. Belki herkes onu arayıp bulamayacak, sonunda yitirilmiş olduğunu sanacak ve söyleyecektir ama aslındayitirilmemiş, saklanmıştır. Bu sözcüğün nitelendirilemez oluşu ise, aslında hiçbir zaman kesinlikle dile getirilemeyişi, okunamayışı ya da yazılamayışından ötürü değildir; yansıttığı kavram nitelendirilemeyeceği içindir bu. Asıl ve en büyük sır işte budur.»*

Bir sözcük ya da bir kavram "nitelendirilemez" olabilir mi?

Olamaz çünkü böyle bir sözcüğün anlamı, böyle bir kavramın tanımı olmaz. Anlamsız bir harf dizisine sözcük denemez; tanımı olmayan bir sözcük ya da terim kavram sayılamaz.

Fakat bir gerçek nitelendirilemez olabilir.

Kimi zaman aradığımız gerçeklerin nesnel ve göreli olduğunu belirtiriz. Böyle yapmazsak, neden söz etmekte olduğumuz pek belli değildir. Ya kişiye bağlı ve "doğru" dediğimiz bir öznel gerçekten ya da saltık gerçekten söz ediyor olabiliriz.

Asıl sorun o "saltık gerçek" kavramındadır. Saltık gerçek, her zaman, her yerde ve her koşul altında geçerliliğini sürdüren, hep var olduğu gibi var olmayı sürdüren, geçmişte hiç değişmemiş olduğu gibi, şimdi değişmeyen, gelecekte de değişmeyecek, kendiliğinden bütünlenmiş ve hiçbir gelişime gerek görmeyen, hep öyle olmuş ve öyle olduğu gibi öyle olmayı sürdürecek gerçektir.

Bu, "dogma"dan söz etmekle özdeştir.

Eğer böyle bir gerçek tek bir sözcükle dile getirilebilirse, bunun kesinlikle olamayacağını ileri sürmek bağnazlığa düşmekle özdeşleşir.

Böyle bir sözcük de dogmadan başka bir şey olamayacağına göre, bu bağlamda bir yandan dogmadan sakınıp diğer yandan da her şeye karşı çıkarak bağnazlığa düşmemek istenirse, bu tutum ancak böyle bir kavramın ya da onu yansıtan sözcüğün nitelendirilemeyeceğinin ortaya konuşu ile olanaklıdır.

Böyle düşününce, bu "nitelendirilemez" (ya da "nitelenemez") sıfatının kullanılışını anlamlı ve yerinde buldum.

Ben böyle durumlarda çok heyecanlanırım. İşte yine heyecanlanmıştım. Demek şimdi tüm insanlığın en büyük sırını, nitelendirilemez sözcüğü öğrenecektik.

Ancak Adoniram öyle bir şey söyledi ki, o bağlamdaki tüm hevesim bir anda uçup gitti.

«Doğrusunu isterseniz, onu ben de bilmiyorum. Yapımının başından beri buraya çok kez girip çıkmış olmama karşın, yetkilendirilmediğim için ona hiç bakmadım. Siz de buraya benimle çok önemli bir görevi yerine getirmeye ve bununla ilgili sırları paylaşmaya geldiniz. Ola ki şu anahtar belki bir gün benim yerime sizden birine emanet edilebilir. Demek ki o zaman kendi başınıza da buraya gelebilirsiniz. Ancak hiçbir gerekçeyle oraya, bu küptaşın altına bakmayacak, sözcüğü görmekten sakınacak, kendinizi bundan alıkoyacaksınız. Onun yitirilmediğini, burada bulunduğunu bilmekle yetineceksiniz.»

Ne moral bozucu bir durum değil mi?... Onun orada olduğunu bilecek ama bakmayacaktık. Var olduğunu bilecek ama göremeyecektik.

Bunun için insanın kendisine tam egemenliğini sağlayan sağlam ve güçlü bir buyrultusunun olması gerekirdi. Bizde, hepimizde, haydi ötekileri bırakayım, bende var mıydı ki?

Sırları Paylaşmak

Adoniram aynı şeyi yineleyip duruyordu, bize güvendiğini, onun için bizi buraya getirip sırları paylaştığını...

Madem biz güvenilir kişilerdik, biz de bizden bekleneni, bizden beklendiği gibi yapardık.

Bu bağlamda sorulabilecek çok şey varsa da hiçbirimizin gıkı bile çıkmıyordu.

Belli ki, Adoniram'a sorsak da bilmediğinin yanıtını veremeyecekti. Bunu açıkça söylerdi. Nitekim söylüyordu da fakat ya açıklamak istemeyeceği bir şey sorarsak!...

Bu kez biz onu zor duruma sokmuş olurduk.

Sanırım hepimizin birden susuşu da bu yüzdendi.

Biz de ona güveniyorduk; bize verilmesi gereken bir bilgi varsa, verirdi.

O gün işte öyle bitti.

Sonrası Gizli Bölme'deki ışık kaynağı kandillerden ikisini söndürmek, Gizli Bölme'den çıkıp geldiğimiz yoldan dönmek, yukarıya tırmanıp kuyunun ağzını örten taş platformu gerisin geriye yerine çekmek oldu.

Ondan sonra da karman çorman düşünceler içinde bir gece daha dinlenmeye çekilmek. Görevimizin asıl ağır, bedensel bakımdan da yorucu bölümü ise ertesi gün başladı.

Ötekileri bilmem ama bana göre öyle!

Akıl ve Beden Gücü

Adoniramın dediğine göre; gerek aklımızı gerekse bedensel gücümüzü sonuna dek kullanarak İç Bölme'deki o sandığı aşağıya indirip, Gizli Bölme'ye götürecektik. Buradaki asıl görevimiz oydu. Bunun için de sırları öğrenmiş olmamız gerekiyordu ve öğrenebileceğimiz kadarını da öğrenmiştik.

Taşıma kolları ancak düzde kullanılabilirdi. Sandığı halatla bağlayarak taşıyacaktık.

«Ötesi bir sandık!» demeyin sakın; içinde hayli ağır bir şey vardı; Hazine gibi bir şey olsa gerekti. Üstelik altın kaplıydı. Dört kişi kollarından tutup ancak taşıyabiliyordu. Kim bilir, böyle bir hazineyi ele geçirebilmek için ne savaşlar yapılırdı.

Adoniram sandığın içinde ne olduğunu biliyor muydu acaba?

Biliyorsa söyler miydi?

Belki!... Sormadık. Ben *"Söylenmesi gerekiyorsa zaten söyler."* diye düşünmüştüm. Sanırım diğerleri de öyle.

Kendi başımıza bile güçlükle yol aldığımız o dehliz boyunca bir de bunu taşıyacaktık. Adoniram, işi kolaylaştırmak uğruna bir öneri getirdi: *«Yoapert, sen şu heykelleri sevmemiştin ya hani... Haydi onları yerinden sök; taşımak kolaylaşsın.»*

Gareb atıldı: *«Yok o işi ben yapayım daha iyi.»*

Bu arada Stolkin ortalıktan yok olmuştu. Tam bizi bırakıp nereye gitmiş olabileceğini düşünüyordum ki, birtakım kereste parçalarıyla geldi.

«Bunları dışarıda buldum. İşimize yarayacak.» dedi, *«Bir kızak yapacağım. Aşağıda sandığı onun üzerine yükleyecek ve kaydırarak götüreceğiz.»*

Adoniram Stolkin'i kutladı. Böyle bir kolaylık onun aklına gelmemiş, taşıyarak götüreceğimizi düşünmüştü.

Eh, herkesin kendine göre bir bildiği var.

Selek halatla bir sapan kurdu; sandığı aşağıya kolay indirelim diye. Beniyah da Gareb'in söktüğü heykelleri sarıp sarmaladı. Birini şöyle bir kucakladım. Öyle ağırdı ki, tek kişi ancak birini taşıyabilirdi.

Adoniram *«Haydi bakalım... Yüklenin. Önce şu sandığı aşağıya indirelim.»* dedi.

Yosafat, *«Bence önce burada kızaklara bağlayalım. Aşağısı çok dar. Bu işi orada yapmak zor olur.»* diye bir öneri getirdi.

«Aklınla bin yaşa Yosafat!» dedi Adoniram, *«Doğru, öyle yapalım.»*

Adoniram, o hepimizden akıllı ve zeki mimar, Yosafat gibi genç bir duvar ustasının aklına geleni niçin düşünememişti ki?

Bir kişiye, çok akıllı ve çok zeki olduğu için, karşılaşılan bir sorunu hemen çözüvereceği görüşüyle tam güven bağlarsak yanılabiliriz. Düşünme yeteneği durmaz, işler fakat istendiği sırada bir başka şeye kilitlenmiş olabilir. Çözümü bulamayabilir. İnsan bunu denetimi altına alamayabilir; alt bilinçten üst bilince çıkaramayabilir. Bundan ötürü o kişiyi küçümsemek de haksızlık olur. Öte yandan aynı problemin karşısında bir başka kişi, o çözüme, aslında kendisinden hiç beklenmeyen bir atılımla kolayca ulaşabilir.

Sandığı ve heykelleri birer kızağa bağladık. Adoniram ile ben diğerleri kızakları halatla kuyuya indirilirken alttan tutmak üzere aşağıya indik. Kızaklar teker teker, ağır ağır aşağıya indirildi.

Sonrası?.

Yorucu oldu elbette ama yapılamayacak iş değilmiş meğer. Yokuş aşağı gitmek zordu; öndeki üç kişi, arkalarından bastıran yüke dayanmaya, arkadaki üç kişi de onu olabildiğince tutmaya çalışıyordu. Bu yüzden ilk düzlüğe varınca hep birlikte geri dönerek yukarıya çıkıp, hem iyice soluk almak hem biraz dinlenmek zorunda kalmıştık.

Ancak oldu işte!. Sonunda emaneti Gizli Bölme'ye ulaştırdık.

İş bitmişti ama biz de bitmiştik.

Adoniram *«Burada yapmamız gereken az bir iş daha var ama görüyorum ki hiçbirinizin buna mecali kalmadı.»* dedi, *«Zaten ben bunu buraya bir gün içinde getirebileceğimizi bile sanmıyordum. O nedenle şimdi dönelim. İşini geri kalanını yarın bitiririz.»*

Hepimiz bunu hoşnutlukla karşılayarak döndük.

Mabetten çıktığımızda, pırıl pırıl bir ay gökyüzünü aydınlatıyordu. Gece yarısı olmuştu. Yatacağımız yere giderek yıkıldık. Bir şey konuşacak halimiz bile yoktu.

Gizli Bölme'den Daha Gizlisi

Ertesi sabah uyanıp üzerinde yattığım sedirde şöyle bir doğrulduğum zaman, bir gariplik olduğunu sezdim.

Stolkin ile Beniyah hâlâ uyuyordu. Diğerleri yoktu.

Kalkıp dışarıya çıktım.

Güneş tam tepedeydi. Çoktan öğle olmuştu bile. Ne biçim uyumuştuk!

Hemen yukarıya çıkıp ötekileri de uyandırdım. Apar topar, koşar ayak Mabede gittik.

Ortalıkta hiç kimse yoktu. Dosdoğru İç Bölme'ye yöneldik.

Kuyunun ağzını örten taş yana çekilmiş halde duruyordu.

Bu görüntünün tek bir açıklaması vardı: Diğerleri bizden çok önce gelmiş, aşağıya inmiş, Gizli Bölme'ye gitmişti.

Sonradan dediklerine göre; onlar sabah erken uyanmış, bakmışlar ki biz üçümüz mışıl mışıl uyuyoruz, kıyamamışlar, bizi bırakıp gitmişler. Adoniram ile buluşmuşlar. Biraz beklemişler ama biz bir türlü gelmeyince Adoniram *«Haydi işçi iş başında gerek. Biz gidelim. Kalanını onlar olmadan da bitiririz.»* demiş.

Şimdi biz de gitmeliydik ama meşale olmadan tünelde ilerleyemezdik. Hele ikinci düzlükte bir de yanlışlıkla lâbirent yoluna sapacak olursak.

Stolkin dayanamayıp aşağıya indi. Birkaç kez seslendi. Yanıt alamadan döndü.

Çaresiz, oturup bekledik.

Ne kadar beklemiş olduğumuzu bilemiyorum ama sonunda çıkageldiler.

Adoiramın neşesi üzerindeydi; *«Ohooo! Günaydın. Sonunda uyanabilmişsiniz.»* dedi ve sonra diğerlerine dönerek ekledi: *«Evet, artık işimiz bitti. Ancak Stolkin, Beniyah ve Yoapert son olarak ne yaptığımızı göremediler çünkü uyumayı yeğlediler. Ne yapalım, bunun ceremesini çeksinler, öyle değil mi?»*

Yosafat, *«Adoniram, acaba biraz daha hoşgörülü davranamaz mısın?»* diye sordu.

«Nasıl hoşgörülü?»

«Ben diyorum ki... Onların bunu göremeyişinin kusuru aslında onlarda değil, bizde.» «Nedenmiş o? Uykuya doyamayan onlar.»

«Şöyle ki, şayet biz uyandığımızda onları da uyandırsaydık, hiç kuşkusuz Gizli Bölme 'ye hep birlikte gidecektik, öyle değil mi?»

«Evet öyle.»

«Şu halde bence onların da son bir kez oraya gitmesi ve ne yapmış olduğumuzu, görevin sonunu görmeleri gerek. Madem burada tüm sırları paylaşıyoruz, onları bundan yoksun tutamayız. Haksız mıyım?»

Adoniram biraz düşündü ya da düşünür gibi yaptı. Sonunda razı olmuş göründü: *«Peki, haydi gelin bakalım.»* dedi.

Beniyah, *«Zararı yok. Bizim için zahmete katlanmasaydın.»* diyecek oldu. Adoniram ona öyle ters bir bakış attı ki, *«Bağışla. Öylesine ağzımdan kaçıverdi.»* demek zorunda kaldı.

Adoniram ötekilere gidip yıkanarak dinlenmelerini söyledikten sonra bizi peşine taktı. Artık alışmış olduğumuz için, öncekilerden çok daha hızlı bir tempoyla ve kısa süre içinde Gizli Bölme'ye ulaştık. Adoniram kapıyı açtığında, yine yüzümüzü bir temiz hava dalgası yaladı fakat içerisi karanlıktı. Sütunların üzerindeki kandillerin hepsi söndürülmüştü. Adoniram yine bir tekini yakmakla yetindi.

Gözlerime inanamadım. Ortada ne sandık vardı ne heykeller... Nereye konmuş olabilirlerdi? Küçücük bir hücre. Dört yanı taş duvar. Sadece bir köşede olasılıkla daha önce sandığın örtüsü olan kara bez parçaları istiflenmişti.

Beniyah ile Stolkin'in de yüzlerinden benim gibi şaşkınlık okunuyordu.

Adoniram *«Şimdi kapıyı kapatın.»* dedi. *«O bez parçalarını kapının altına üstüne, yanlarına iyice sıkıştırın ve sonra da kapıya yaslanın.»*

Dediklerini yaptık.

Hücrenin öte yanında, en altta ve en köşedeki iri bir duvar taşını gösterdi. Ben parmağımla işaret ederek ve gözlerimle *"Onun arkasında mı?"* diye sorar gibi yaptım. O da *"Evet!"* anlamında başını salladı. *«Görmek istiyor musunuz? Açayım mı?»*

Ona inanmayacak mıydık? Açsa da olurdu açmasa da.

«Bunun açılması da kapatılması da hayli sorun yaratıyor.» dedi Adoniram, *«Onun için isterseniz hiç açmayalım fakat siz nerede olduğunu bilin. Gerektiğinde nasıl açılacağını sonra anlatırım. Kolay.»*

Bezlerin ne işe yaradığı, niçin kapının kenarlarına tıkıştırdığımız anlaşılmamıştı ama söküp yeniden istifledik. Adoniram kandili söndürdü. Çıktık. Kapıyı kilitledi. Kös kös döndük.

Yolda, *"Hiçbir şey görmedik ki. Buraya boşuna gelmiş olduk. Yerini şöyle bir betimlese de yeterdi."* diye düşünmekten alamadım kendimi.

Ancak sonra da öyle düşünmüş olduğum için utandım. Eğer isteseydik, açıp gösterecekti.

İç Bölme'ye dönüp mermer platformu yerine çektikten sonra, o gün biz geç uyananlar da bir şey yapmış olmak için ortalığı bir güzel temizledik. Kereste artıklarını ve halatları kaldırdık. Adoniram Yedi Kollu Şamdanın yanan tek kandilini söndürüp üzerini örterken, *«Şimdi siz de gidebilirsiniz. Yıkanıp temizlenin. Diğerlerine de söyleyin. Akşama doğru ama güneş alçalmadan önce Mabedin önünde buluşacağız. Hepiniz temiz ve düzgün giysilerinizi giymiş olacaksınız. Yapacağımız son bir şey daha var.»* dedi.

Yapacağımız son bir şey daha varmış fakat temiz giysiyle... Onu nereden bulacağız?

İnsanın kafasında hep böyle soru işaretleri bırakmak çok mu hoşuna gidiyordu acaba?

İç avlunun öte yanındaki kuyudan su çekip bir güzel yıkandık. Orta Bölme'ye gittiğimizde Adoniramın sözünü ettiği temiz giysilerin bizi beklediğini gördük.

Böylece ben, bir kez daha utandım ön yargılı olumsuz düşüncelerimden ötürü. Oysa çoktan artık Adoniram'a kesinlikle güvenmek gerektiğini öğrenmiş olmalıydım.

Taçlanma

Biraz dinlendik. Güneş batıya doğru dönüp alçalmaya geçtiğinde, olabildiğince şık giyinmiş olarak İç Avlu'ya çıktık. Adoniram bu kez bizden önce gelmiş, bekliyordu.

Gülümseyerek, *«Sizin için daha güzel şeyler yapmak isterdim ama kısa zaman içinde ancak bu kadarını becerebildim.»* diyerek, defne ve zeytin dalları kullanılarak örülmüş birer tacı her birimizin başının üzerine yerleştirdi; *«Artık Kral Süleyman'ın sarayına gitmek üzere yola çıkabiliriz.»* dedi.

Yine heyecanlandım. Yüreğim küt küt atmaya başladı. Şaka etmiyordu kuşkusuz. Bizi saraya götürecekti. Yıllardır buradaydım ama saraya hiç gitmemiştim.

Sadece ben mi? Hiçbirimiz gitmemişti.

Mabetten çıktık. Adoniram önümüzde, hep birlikte saraya doğru yürümeye başladık.

Yol boyunca gördüğümüz herkes yana çekilip saygı ile eğilerek bizi selâmlıyordu.

Saraya vardığımızda, Adoniram bizi dosdoğru Kral Süleyman'ın önemli konuklarını kabul salonu olduğunu sonradan öğrendiğim yere götürdü.

Bize, şimdi Kral Süleyman'ın yanına gireceğimizi söyleyerek, şöyle bir tembihte bulundu:

«İçeride çevreyi gözden geçirin. Ne denli yüksek düzeyde bir yere gelmiş olduğunuzu anlamaya çalışın. Ancak soru sorulmadıkça ya da mutlaka bir şey söylemek gerekmedikçe konuşmayın. Mabette yapmış olduklarımıza ilişkin her kim her ne sorarsa sorsun hatta Kral Süleyman bile sorsa yanıtlamayın. Zorda kalırsanız sözü bana yönlendirin, "Bu soruyu Adoniram yanıtlar. " gibi bir şey söylemekle yetinin.»

Yüzümüze baktı: *«Anladınız mı?»*

Yanıt vermedik. Sadece olumlu anlamda başımızı salladık.

Gülümsedi.

Susmayı bilmeli, birbirimize kardeşçe bağlı olmalıydık.

Bilimsel nitelikli bilgi ve akıl verilerinden yararlanarak gerçekleri araştırmak, insanların ortak barış, esenlik ve mutluluğu için çalışmak yetmez. Gerçekleri arayanları yollarından döndürmeye, yıldırmaya, uğraşılarını engellemeye, insanlığın genel yararına sundukları bulgularını salt kendi çıkarları için ve kötü niyetle kullanmaya kalkışanlar olabilir.

Gerçekleri araştıranlar, gözlerini açmalı, her zaman uyanık olmalı, çevrelerini kollamalıdır. Başkalarından önce kendilerini korumasını bilmelidirler ki, başkaları için olan iyi, güzel ve yararlı tasarımlarını eyleme koyabilsinler.

Çift kanatlı bir kapının önünde elinde kılıcıyla duran ve buradaki koruyucu olduğu açıkça belli görevli, Adoniram'ı görünce saygıyla yana çekilip, *«Girecek misin?»* diye sordu.

«Evet!» dedi Adoniram.

«Tek başına mı, yanındakiler de mi?»

«Hep birlikte.»

«Onların buraya girmeye yetkisi var mı?»

«İstersen her birini tek tek sınayabilirsin ama ben senin onların bildiklerini bildiğini sanmam çünkü onlar üst düzey ustalardır. En büyük sırları bilirler. Sorarsın, sonra bir bakarsın ki onların seni sınamaya alır.»

Sanırım bu söz üzerine, koruyucu zor duruma düşebileceğini düşünüp çekindi. Adoniramın dediği gibi olsaydı, sonucu nasıl gelirdi bilemem. Bizim ne üstünlüğümüz vardı ki?

Koruyucu kapıya doğru uzanınca Adoniram, *«Hayır. Ben vuracağım.»* diyerek onu durdurdu. Oysa ben kapıyı açacağını sanmıştım. Adoniram öyle deyince dank etti kafama. Öyle ya, herhalde paldır küldür, izin verilmeden girecek değildik Kralın kabul salonuna.

Adoniram kapıya ilginç bir tarzda vurdu.

İçeriden birisi kapının bir kanadını araladı. Galiba şöyle bir dışarıya baktı. Ben kapının o aralanan kanadının arka yanında olduğum için görmedim ama kapıyı aralayanın Adoniram'ı görmüş olduğundan kuşku yok.

Aralanan kapı kanadı kapandı.

Biraz bekledik. Kapı yine, bu kez ardına kadar açıldı.

Adoniram içeri girmedi. Eliyle bize gelmemiz için işaret etti. Bizi öne geçirdi.

Bir kez daha şaşkınlığa uğradım. Bizi burada karşılayan ve sonradan Tören Görevlisi olduğunu öğrendiğim kişi, Ustam Akizar idi.

Biz içeriye girdikten sonra Akizar bizi kapının az ilerisinde yan yana dizdi; Adoniram ise az öteye geçti. Bir başkasının arkamızda kalan kapıyı kapattığını duyumsadım.

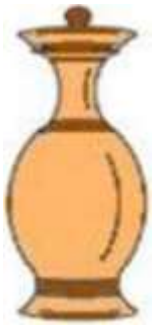
Kocaman, yüksek tavanlı bir salondu burası. Ben aslında çok zengin döşemeli, süslü püslü olmasını bekliyordum. Hayır, aksine pek sadeydi. Üstelik tüm duvarlar kapkara perdelerle kaplanmıştı. Bu durum salona kasvet veriyordu çünkü tüm salon orta yerde duran ve topu topu yedi kandilli bir şamdan ile aydınlatılmıştı; Mabedin İç Bölmesi'ndeki şamdanın bir benzeri. Sanki bir yas tutma yeri gibiydi burası.

Kral Süleyman, tam karşımızdaki tahtta oturuyordu. Yanında birbirinden farklı giyimli kişiler vardı. Kimileri önlük de takmıştı ama hepsi değil. Önlüğü olanları gözüm ısırıyordu. Demek ki mabedin yapımıyla doğrudan ilgili kişilerdi ve ben onları daha önce görmüştüm. Tanıdıklarım arasında Sur Kralı Hiram, Harodim Prensi Tito, bir de Adoniram'ın babası Abda vardı.

Kral Süleyman bize topluca sırları saklamayı bilip bilmediğimizi sordu.

Böyle bir soru ile karşılaşmayı hiç beklemiyordum. Yanımdakiler de beklemiyor olsa gerekti. Adoniram bu konuda bize herhangi bir uyarıda bulunmamıştı. Buna karşın hepimiz aynı anda biliyormuş ya da sözleşmiş gibi, *«Sırları saklamakla onur duyarım.»* diye yanıtladık.

Sanırım bu kez şaşırma sırası Kral Süleyman'a gelmişti. Onun yerinde ben olsam, bu soru üzerine altı kişinin birden aynı yanıtı vermesine çok şaşırır, *«Önceden tembihlenmişler.»* diye düşünürdüm. Ben bile nasıl olup da aynı yanıtı verdiğimize şaşırdım. Dönüp diğerlerinin yüzüne bakmak isterdim ama ne yeriydi ne de sırası!

Bir süre sessizlik oldu.

Hiç kıpırdamadan çevremize şöyle bir göz attım.

Salonun tam ortasına kocaman bir vazo konmuştu.

Hiçbir süslemesi yoktu.

Sanki çömlekçinin elinden çıkmış olduğu gibi bırakılmıştı.

Üstelik ağzının üzerine bir kapak yerleştirilmişti.

Bu vazoda bir gariplik vardı. Hiç kullanılmamak, içine hiçbir şey konulmamak ya da içine her ne konursa bir daha çıkarılmayıp onu orada öylece tutmak üzere özel olarak yapılmış izlenimini veriyordu. Beni düşüncelere yöneltti.

Bilimsel nitelikli bilgiyi olur olmaz her yerde apaçık ortaya sermemeyi bilmek ve bundan kaçınmak yetmez. Niçin böyle bir tutum benimsemek gerektiğini de bilmeli, anlamalı, bunun gereğine ve doğruluğuna inanmalıyız.

Başkalarının duyması ve öğrenmesi gerekmeyen, bundan hiçbir yarar elde edilemeyecek, aksine belki de birtakım kişilerce öğrenilirse toplum için zararlı olabilecek bilgiler vardır. Böyle bilgileri özenle korumalıyız.

Sonuçsuz tartışmalara yol açabilecek, uzlaşma olanağı bulunmayan, ortak gelişim bakımından ne paylaşım ne yarar sağlayabilecek konularda konuşup boşuna zaman yitirmekten de sakınmalıyız. Hiç de anlatılması gerekmeyen şeylerden söz etmenin de hiçbir anlamı yoktur.

Hiçbir "sır" bireye özgü kalmamalıdır. Bireyin saklı tuttuğu bilgi "sır" bile olmaz. Onu özenle seçilmiş, güvenilir kişilerle paylaşmak gerekir. Bu paylaşım olmazsa, saklanan bilgi bir gün herhangi bir nedenle yitirilebilir.

Yitirilmiş olan bilimsel nitelikli bir bilginin yeniden kazanılması insanlığa çok zaman harcatır; üstelik çok pahalıya mal olur. Bu nedenle, bilimsel nitelikli bilgi gelişigüzel açıklanmamalı ama yitirilmemesine de özen gösterilmelidir. Onu edinmeye hakkı olan kişilerin, gerektiğinde ona ulaşabilmesi için de sıkıca korunmalıdır.

Kral Süleyman, *«Anlat bakalım Adoniram. Seni dinliyoruz.»* dedi.

"Eyvah!" diye bir düşünce geçti içimden, *"Şimdi her şeyi anlatacak mı? Olmaz. Olmamalı. Ötekileri bilmem, belki öğrenmeye yetkilidirler ama burada Sur Kralı Hiram bile var."*

Tasam boşunaydı. Adoniram, son derecede esnek, ancak anlayanın anlayabileceği bir yanıt verdi: *«Görev, buyurmuş olduğunuz üzere, bu altı bilinçli ve birbirine bağlı ustamız tarafından başarıyla yerine getirilmiştir.»*

Bunun üzerine Süleyman, *«Çok iyi.»* dedikten sonra, Adoniram'dan bizi tanıtmasını istedi. O da her birimizi, kısaca gelmişimiz, geçmişimizle anlattı.

Süleyman her nedense bana takıldı. *«Yohaben, seni özellikle kutlarız.»* dedi. *«Bu genç yaşında nasıl oldu da böyle ileri düzeyde bir usta olabildin?»* (Hani yaşam öykümün başında belirtmiştim ya, buradakilerin kimisi bana Yoapert değil Yohaben diyordu.)

Burada yaşça en genç olan ben değildim ki. Adoniram'a baktım. O da bana göz ucuyla yanıtlamamı işaret etti.

Ne demeliydim?... Bir kralın böyle bir sorusunun yanıtı nasıl verilirdi?... Zaten Adoniram anlatmamış mıydı? Ağzımdan *«Bir şey başarabilmişsem, bu Ustam Akizar 'ın sayesinde, onun verdiği eğitim ve yönlendirmeyle gerçekleşmiştir.»* sözleri döküldü.

«Biz senin neler yapmış olduğunu biliyoruz.» dedi Süleyman, *«Peki, söyle bakayım bize, bir duvar örme ustası olmanın ötesinde, son yaptığın görevden memnun musun?»*

«İyi ve yararlı bir şey yapabilmişsem, onur duyarım.» diye yanıtladım.

«Akizar, seni de kutlarız.» dedi Süleyman, *«Gerçekten de çok başarılı, üstün düzeyde bir usta yetiştirmişsin.»*

Sonra yine bana döndü: *«Yohaben, senden özel olarak bir başka iş isteyeceğiz. Bunun için daha sonra seni çağırtacağız. Ancak öyle bir iş isteyeceğiz ki, bak, şu vazo var ya! Onun gibi olmalısın. Ne dersin? Kabul mü?»*

Krala ne diyebilirdim ki? *«Buyruğunuz olur. Adoniram Ustamızın izniyle hizmetinizdeyim.»* diye yanıt verdim.

«Ne dersin Adoniram? Bak senin iznin olursa diyor.»

Adoniram da gerektiğince yanıtladı: *«Kralımızın buyruğu bizim izin vermemizi gerektirmez.»*

Süleyman, alçak sesle yanındakilerle bir şeyler konuştu. Uzak oldukları için ne konuştuklarını duyamadım. Merak da etmedim.

Neden sonra Süleyman, yüksek sesle *«Sırların en büyüğüne ulaşıp saklamasını bilen bu ustalar uygun biçimde kuşanmalı.»* diyerek Akizar'ı yanına çağırdı. Ona her birimiz için bir eşarp vererek bizi kuşandırmasını söyledi.

Akizar yanımıza gelip her birimizin boynuna açık mavi renkli bir eşarp taktı.

Alt ucunda bir takı asılıydı.

Dikkat edince bunun fildişindeh yapılma bir anahtar olduğunu anladım.

Kral Süleyman Akizar'a *«Görevlerini başarıyla bitirmiş ve sır saklamasını bile bu ustalarımıza yer göster. Biraz da ülkemizde devlet işlerini nasıl yürüttüğümüzü izleyip, bu konuda da bilgi edinsinler. Çünkü hiç kuşkum yok ki onlar da bir gün bu görevlere getirilecektir.»* dedi.

Akizar bizi peşine takarak, salonun öteki yanındaki bir sedir üzerine yan yana oturttu.

Süleyman bizimle teker teker, ayrı ayrı söyleşti. Her birimizin adını, görevini, bugüne dek neler yapmış olduğumuzu sordu. Kutladı. İyi dileklerde bulundu. Sonra yanındakilerle çeşitli konularda görüşmelerde bulundu. Politik nitelikli görüşmeler. Duyabildiğim kadarıyla, bence ya havanda su dövüyor ya incir çekirdeğini doldurmaz tartışmalar yapıyorlardı. Biz inşaatçıydık. Pratiktik. Çalışkandık. Üreticiydik. Zamanı değerlendirirdik. Onlar ise bana göre zamanı boşa harcıyor, ipe sapa gelir bir iş yapmıyorlardı.

Sıkılmıştım. Kendilerine soramıyordum ama sanırım yanım sıra oturmuş diğer yapıcı ustalar da bu bitmez tükenmez konuşmaları izleyip dinlemekten usanmıştı.

Altın Anahtar

Neden sonra Kral Süleyman yanındakilerle görüşmelere son vererek, *«Adoniram, emaneti getirdin mi? Yanında mı?»* diye seslendi.

Adoniram oturduğu yerden kalkarak *«Evet. İzninizle teslim edeyim.»* dedi.

Süleyman ona gelmesi için eliyle işaret etti. Adoniram da yanına giderek koynundan çıkardığı altın anahtarı tahtın önüne bıraktı. Saygı ile eğilerek çekilip, yerine döndü.

Süleyman anahtarı aldı. Bir süre durdu, hiçbir şey demedi. Düşündü. Neden sonra Akizar'ı yanına çağırdı. *«Bana işlenmemiş ama sağlam irice bir küptaş, ağır bir çekiç ve büyük bir keski getirilsin.»* dedi. Bunu alçak sesle söylemişti ama herkes duydu.

Akizar eğilerek Kralı selâmlayıp kapıya seğirtti. Buyruğunu dışarıdaki koruyucuya iletti.

Az sonra kapıya vuruldu. İçerideki koruyucu kapıyı araladı; dışarıya bir göz attı; kapatıp Süleyman'a istediklerinin hazır olduğunu bildirdi. Kralın *«Getirilsin.»* demesi üzerine bu kez Akizar kapıya gitti; yüklendiği kocaman küptaş ile çekiç ve keskiyi tahtın önüne götürüp bıraktıktan sonra yine Kralı selâmlayarak yerine çekildi.

Kral Süleyman tahtından kalkıp taşın başına geçti. Yine bir süre hiçbir şey demeden durdu. Anahtarı taşın üzerine koydu. Bir eline keskiyi, ötekine çekici aldı; keskiyi anahtara dayadı, çekici kaldırdı, tek bir kez çok sert bir şekilde vurdu.

Kulakları sağır edercesine bir çınlama sesi çıktı.

Anahtar kırılmış, parçaları yere saçılmıştı.

Süleyman elindekileri bıraktı, tahtına döndü.

Şayet o anahtarın bir yedeği yoksa, hiç kimse, İç Bölme'deki taşı kaydırmasını öğrenip altındaki dehlize girse, orada yolunu yitirmeden Gizli Bölme'ye kadar ulaşsa bile, şifresini bilmiyorsa kapıyı açamazdı. Biz bile.

Süleyman *«Toplayın bunları. Parçaların ne yapılacağını sonra söyleriz.»* deyince, Akizar hemen davranarak kırılmış anahtarın parçalarıyla diğer öteberiyi toplayıp götürdü.

Bize kala kala birer anı olarak fildişinden yapılma küçük birer simgesel anahtar kalmıştı.

Doğanın sırlarını çözebilmek ve bilimsel nitelikli bilgiyi salt gerçeklerin araştırılması için kullanıp ondan yararlanmakla kalmayıp ona sahip olabilmek için, felsefeye de gereksinme vardır. Bunları birleştirip ve uyumunu sağlayan kişi, gerçek bir aydın olma yolunu tutar. Bu, yıllar sürecek özen ve yılmazlık gerektirecek bir uğraşıdır.

Görmek, okumak, izlemek, dinlemek, yorumlamak, parçaları birbirine bağlayarak aralarındaki ilişkileri kurmak, yasaları bulmak yetmez. Kişinin, tüm bireysel niteliklerini değerlendirerek buna katmasını, yaşamda sağduyu ile davranma bilincini üstün bir düzeyde geliştirmesini de gerektirir.

Kral Süleyman, Akizar'a, bizim bir süre için sarayında konuk edilmemizi istediğini, ancak sonra da sarayın hemen yakınında bize topluca kalabileceğimiz bir yer verilmesini buyurdu. *«Şimdi gidebilirsiniz. Ancak her birinize daha sonra ihtiyaç duyabiliriz. Bu nedenle bundan böyle gerekmedikçe şantiyeye gitmeyecek, kalacağınız yerde buyruğumu bekleyeceksiniz»* dedi.

Çekilebileceğimizi işaret ettiğinde, eğilerek Kralı selamladık ve kabul salonundan çıktık.

Dışarıda kapının önünde elinde kılıcıyla beklemekte olan Koruyucuya baktım.

Şimdi ne yapacak, nereye gidecektik?

Koruyucu da ne yapacağımızı anlamaya çalışır gibi bize bakıyordu.

Elimle ve gözlerimle *"Şimdi ne olacak? Ne yapmalıyız? "* gibisinden bir işaret çaktım. O da aynı şekilde karşılık verdi: *"Bilmem."*

Bunu öyle uzun boylu düşünmemize gerek kalmadı. Az sonra Akizar ile birlikte Adoniram da dışarıya çıktı. *«Hepinizi bir kez daha kutlarım.»* dedi Adoniram, *«Artık benden kurtuldunuz. Kral Süleyman doğrudan sizi kendi hizmeti altına aldı.»*

İyi miydi, kötü mü?

Yüzümüzdeki -en azından benim yüzümdeki- duyguyu sezen Adoniram *«Endişelenmeyin.»* dedi, *«Yine sık sık görüşeceğiz. Bundan hiç kuşkunuz olmasın.»*

Bu arada Akizar, saraydaki görevlilerden birini çağırtmıştı. Ona Kral Süleyman'ın bizimle ilgili buyruğunu aktardı.

O görevli önümüze düştü, bizi birçok koridordan geçirerek dolaştırdıktan sonra bir üst kata çıkardı. Zengince döşenmiş, olasılıkla konuk odası olarak kullanılan bir yere götürdü.

Tüm bu olup bitenler üzerine hepimiz daha şaşkınlığımızı üzerimizden atamamıştık. Bundan sonra ne yapacağımızı bilemiyorduk.

Pencereye doğru gidip dışarı baktım.

Güneş batmıştı.